

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ ANTROPOLOGIE

RANDE NASLEPO: OD DOHAZOVAČKY K APPCE

Postoje k domluvenému sňatku vysokoškolsky vzdělaných žen v indické diaspoře

Magisterská diplomová práce

Obor studia: Kulturní antropologie

Autor:Bc. Kristýna Čanigová

Vedoucí práce:Mgr. Jakub Havlíček, Ph.D.

Olomouc 2021

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma „*Rande naslepo: Od dohazovačky k appce*“ vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne

.....

podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala svému vedoucímu Mgr. Jakubu Havlíčkovi, Ph.D. za odborné vedení a trpělivost při psaní mé diplomové práce. Mé poděkování patří také všem participantkám, které se zapojily do mého výzkumu a bez kterých by má práce nikdy nevznikla.

Anotace

Jméno a příjmení:	<i>Bc. Kristýna Čanigová</i>
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Obor studia:	<i>Kulturní antropologie-Historické vědy</i>
Obor obhajoby práce:	<i>kulturní antropologie</i>
Vedoucí práce:	<i>Mgr. Jakub Havlíček, Ph.D.</i>
Rok obhajoby:	2021

Název práce:	Rande naslepo: Od dohazovačky k appce
Anotace práce:	Diplomová práce si klade za cíl analýzu sňatkových strategií vysokoškolsky vzdělaných indických žen žijících v diaspoře. Hlavním záměrem práce je zmapování vztahu mezi dosažením vysokoškolského vzdělání a jeho dopadu na postoj k domluvenému manželství a partnerských vztahů. Výzkum se bude zaměřovat na indické ženy žijící v diaspoře ve Velké Británii, které studují univerzitu v České republice.
Klíčová slova:	Manželství, randění, vzdělávání, Indie, diaspora,
Title of Thesis:	Blind date: From matchmaker to app
Annotation:	The aim of the thesis is to analyze the marriage strategies of university-educated Indian women living in the diaspora. The main purpose of the research is to map the relationship between the achievement of higher education and its impact on the attitude to the arranged marriage and relationships. The research will focus on Indian women living in the diaspora in Great Britain, studying university in the Czech Republic.
Keywords:	Marriage, dating, education, India, diaspora,
Názvy příloh vázaných v práci:	
Počet literatury a zdrojů:	89
Rozsah práce:	86 s. (135 199 znaků s mezerami)

Obsah

Anotace.....	4
Úvod.....	7
1.1 Společenské změny.....	8
1.2 Tradiční a moderní v Indii.....	9
2 Historický původ manželství v Indii.....	14
2.1 Historie manželství v Indii.....	15
2.1.1 Feminita v Indii.....	15
2.1.2 Věno.....	19
2.1.3 Satí.....	20
2.2 Pojetí manželství.....	21
2.3 Tradice romantického diskursu.....	22
2.3.1 Popkultura jako šířitel romantiky.....	23
2.4 Migrace do Velké Británie.....	24
2.4.1 Vytváření nového domova.....	26
3 Cíl výzkumu.....	28
3.1 Výzkumné otázky.....	29
4 Metodologie.....	30
4.1 Výběr výzkumného designu.....	30
4.2 Výzkumné techniky.....	31
4.3 Výzkumný vzorek.....	33
4.3.1 Charakteristika vzorku.....	34
4.4 Postoj participantů k výzkumu.....	35
4.5 Reflexivita a důvěrnost.....	35
4.6 Analýza dat.....	37
4.6.1 Způsob psaní práce.....	37
5 Partnerské vztahy.....	39
5.1 Navazování partnerských vztahů v diaspoře.....	39
5.2 Kulturní pohled na randění.....	40
5.3 Randění jako cesta k manželství.....	42

6	Manželství v indické diaspoře	45
6.1	Manželství jako udržování pospolitosti	47
6.2	Postoj k domluvenému manželství.....	48
6.2.1	Komunikace s rodiči.....	50
6.3	Donucené manželství	51
6.4	Genderová očekávání.....	53
6.5	Love marriage.....	56
6.5.1	Počátky „love marriage“	57
6.6	Love-arrangedmarriage	61
6.7	Balancování mezi „arranged“ a „love marriage“	62
7	Studentka nebo nevěsta?.....	64
7.1	Vyšší vzdělání	64
7.2	Vzdělání žen v diaspoře.....	66
7.3	Vzdělání jako nezávislost	67
7.4	Studium jako důvod k odkladu partnerského vztahu	70
7.5	Dopad vzdělání na manželství	72
	Závěr.....	75
	Zdroje a literatura.....	78

Úvod

Ve své práci se zabývám příběhy indických žen, které se narodily v diaspoře ve Velké Británii či v ní prožily zásadní část svého dětství a dospívání. Ženy, s nimiž jsem se rozhodla spolupracovat, si zvolily studovat vysokou školu v zahraničí mimo podpůrnou síť své rodiny a komunity. Jako své budoucí povolání si vybraly kariéru lékařek, což v některých případech může být stále považováno za povolání vyhrazené mužům. Následující práce nabízí pohled do životních příběhů žen, které se rozhodly pro jinou cestu v kultuře, kde manželství je normou. Vybízí k lepšímu porozumění složitého postavení žen mezi oběma modely, „západním“ a „tradičním“. A také následkům, které z toho pro tuto skupinu žen plynou.

Hlavní myšlenkou mé práce, která se prolíná celým výzkumem, je vliv vysokoškolského vzdělání na pozici žen v jejich osobním životě. Ve své práci se zaměřuji na vzdělávání indických žen žijících v diaspoře ve Velké Británii a na změny, které to přináší v možnostech řízení a rozhodování v jejich osobním životě. Tím hlavním, na co se zaměřuji, je vztah mezi dosažením vysokoškolského vzdělání a domluveným manželstvím, které je v indické komunitě stále běžnou praktikou, a to i v diaspoře. Pracuji zde s definicí, která chápe diasporu jako rozptýl lidí mimo zemi jejich původu, kteří se definují společným etnickým, náboženským či národním původem (Bauböck, Faist, 2010). Za zajímavý faktor u těchto žen považuji, že se všechny rozhodly pro studium vysoké školy v zahraničí, v tomto případě v České republice. Tento vzorek, jak bude vysvětleno dále, byl vybrán zcela náhodně, avšak nabízí nový pohled na tuto problematiku.

Dospívání mezi dvěma odlišnými kulturními prostředím – tradiční indickou a hostitelskou kulturou – předpokládalo neporozumění a střety mezi oběma stranami na poli manželství a partnerských vztahů (Netting, 2006). K tomuto střetu a následnému vyjednávání ve výsledku nedocházelo. Naopak navzdory svobodě a větší míře autonomie, kterou vzdělání nabízelo, se participantky držely rodinných

tradic a názorů svých rodičů. Dosažení vysokoškolského vzdělání poskytovalo větší míru svobody a moci v procesu vyjednávání vlastní budoucnosti jak profesní, tak osobní. Jedním z případů je i vyjednávání svého budoucího sňatku v rámci své rodiny i komunity.

1.1 Společenské změny

Za několik posledních desetiletí došlo k proměně konceptu partnerských vztahů včetně dílčích aspektů, jako je rodina, manželství či láska. Sociální změny nesené 19. stoletím a následujícími obdobími se dotkly převážně rodinného a společenského života. Spolu s urbanizací a proměnou sociogeografického rozložení obyvatelstva došlo k rozbití starých rodinných jednotek zajišťujících nejen sociální podporu, ale i sociální kontrolu. Vyjmutí jedince z těchto jednotek a umístění do nových – více anonymních – přineslo větší prostor pro autonomii při výběru budoucího partnera (Illouz, 2012). Individualizace a sekularizace západní společnosti dle Giddense (2012) vedly k proměně intimity, která má subversivní vliv na společenské instituce, čímž může být i manželství.

Výběr partnera probíhá v rámci tzv. „*marriage markets*“ neboli sňatkových trhů (Illouz, 2012). Tyto tzv. „*trhy*“ si lze nejlépe představit jako komplexní systém, který reguluje maritální pravidla v dané společnosti. „Sňatkové trhy“ ovšem neurčovaly či stále neurčují pouze vhodného budoucího partnera pro danou sociální skupinu, ale také strategie pro jeho získání. „*Sňatkový trh*“ je jednoduše řečeno ideovým místem, kde dochází ke koncentraci jedinců společensky vyhodnocených jako připravených uzavřít sňatek, přičemž na tomto „trhu“ dochází nejen k vyhledání takového partnera, ale také k vyjednávání o potencialitě uzavření sňatku. Aktivními účastníky jsou zde samotní zájemci o manželství, kteří přicházejí vyjednat svou pozici na trhu, jednak jsou to jejich příbuzní či případní „*matchmakers*“ čili dohazovači, kteří tyto služby mohou zprostředkovat. Ve svém výzkumu se zaměřuji na „*sňatkové trhy*“ jako na ideový prostor, ve kterém dochází nejen k vyhledávání

partnera napříč indickou komunitou, ale kde taktéž dochází k vyjednávání pozice ženy na tomto trhu (Illouz, 2012).

O těchto „trzích“ hovoří Illouz (2012) převážně v souvislosti s minulými staletími, přičemž v kontextu se současnou společností hovoří spíše o deregulaci „sňatkových trhů“. Tento pohled lehce upřednostňuje euroamerické pojetí lásky a partnerských vztahů a opomíjí jiné kontexty manželství mimo tuto geografickou oblast. Sňatkové trhy jsou stále aktuálním tématem v mnoha společnostech přiklánějících se k tradičnímu zřízení rodiny, jako je v tomto případě i Indie.

1.2 Tradiční a moderní v Indii

Tradiční představa feminity prošla v Indii během posledních dvou staletí nebývalou proměnou. Změny, ať již legislativní, či společenské, napomohly zlepšit a zabezpečit rovnější postavení žen před zákonem. Přijetí těchto změn a jejich implikace do každodenního života probíhá mnohem pomalejším tempem a stává se tak výzvou pro soudobou společnost (Nanda, 2000; Donner, 2016). Situace spojená s těmito změnami přímo v Indii je poněkud odlišná a mnohem více závislá na historii a tradičním pohledu na manželství. Pro náš účel je velmi důležité shrnout nejen tradiční pohled na manželství a feminitu, ale také změny, kterými v posledních desetiletích prošly.

Pojetí manželství v Indii čelí neustálým výzvám a prochází postupnými změnami, nicméně přesto všechno se zde můžeme bavit o přetrvávající tradici domluveného manželství. „*Arranged marriage*“ neboli domluvené manželství se v Indii opírá o staletí dlouhou tradici a prolíná se napříč všemi náboženstvími a společenskými třídami. Napříč pronikající modernizaci a zvyšující se důležitosti přání novomanželů se stále jedná o velmi běžnou záležitost. Výzkumy zaměřující se na současný stav domluvených manželství v Indii tento fakt potvrzují a hovoří spíše o transformaci konceptu, který na společenské změny a výzvy, více než o jeho

slábnutí a mizení (Nanda, 2000; Donner, 2016). S tímto procesem modernizace konceptu manželství a partnerských vztahů jednoznačně souvisí změna postavení žen v indické společnosti. Žena a její postavení v tradiční indické kultuře je odvozováno od postavení její rodiny, především od jejích mužských příbuzných. Z tohoto úhlu pohledu je žena viděna především jako oddaná dcera, manželka a posléze matka. K naplnění těchto očekávaných rolí jsou ženy vedeny již od raného dětství a očekávání jejich naplnění je o to naléhavější, čím jsou ženy starší. Jakékoliv odchylky od této normy se nesetkávají s porozuměním, ženy jsou od nich odrazovány, někdy dokonce i sankcionovány (Dion, Dion, 2001; Singh et al., 2018). Postavení žen a pohled na jejich roli se mění v závislosti na etnickém, náboženském a sociálním pozadí, ze kterého pocházejí. Nemalou roli zde zastává také místo bydliště, ať již v Indii, či v diaspoře.

Zcela nový obsah tato diskuse dostává, pokud se zaměříme na život indických žen v diaspoře. Přesídlení a vyrůstání v novém domově, nové zemi a nové kultuře, která se liší od té vlastní, je nemalým zásahem do života celé rodiny, a to převážně dětí a adolescentů. Ti se ocitají na rozhraní dvou různých světů, které se sobě navzájem nepodobají, a musejí naučit sami sebe se v něm navigovat (Wakil et al., 1981; Netting, 2006). Studie zaměřené na otázku asimilace vyzdvihují jako nejdůležitější ukazatele procesu asimilace proměnu konceptu partnerských vztahů. Tyto změny akcentují na změně přístupu k „randění“ i k manželství (Talbani, Hasanali, 2000). V procesu asimilace lehce odlišné postavení zaujímají ženy, které jsou vystaveny tradičním genderovým očekáváním na straně jedné, na druhé straně požadavkům individuality a emancipace. Genderová očekávání spojená s tradiční feminitou indické ženy se dostávají do konfliktu se západní kulturou, která naopak vyzdvihuje opačné charakteristiky žen. Vzájemné působení těchto dvou faktorů se projevuje změnou v přístupu k partnerským vztahům a ve snaze dosáhnout větší míry autonomie při domlouvání budoucího sňatku (Bhopal, 2000; Talbani, Hasanali, 2000).

Již několik studií se zaměřilo na téma domluvených sňatků v indické diaspoře. Jedním z nich byla práce Marian Aguiar (2018), která se ve svém výzkumu zaměřila na jihoasijskou komunitu v diaspoře, a to rovnou ve třech zemích – Velké Británii, USA a Kanadě. Hlavním závěrem, se kterým přichází a z jejího pohledu se zdá nejdůležitější, je pohled na domluvené manželství jako na kulturní fenomén. Upozorňuje na jeho přenášení do nové hostitelské kultury, kde je nadále tento fenomén formován nejen skrze nové kulturní vlivy, ale také skrze imigrační politiky dané země. Domluvené manželství z pohledu Aguiar je nutné vidět jako koncept, který v diaspoře nese jasnou hodnotu a podílí se na utváření kulturního nacionalismu, zároveň však podléhá procesu změn.

Kalwant Bhopal se na toto téma dívá z mnohem podrobnější perspektivy, přičemž v centru jejího zájmu stojí vztah mezi dosažením vyššího vzdělání a domluveným manželstvím u žen v diaspoře. Ve své práci (2000; 2011) skrze případovou studii uskutečněnou s indickými ženami narozenými ve Velké Británii v první či druhé generaci obhájí důležitost vysokoškolského vzdělání v procesu *empowermentu*¹ těchto žen. Zásadní vliv autorka pozoruje zejména při rozhodování o budoucím sňatku. Dle výsledků výzkumu nemělo dosažení vysokoškolského vzdělání ve většině případů žádný vliv na ochotu vstoupit do domluveného sňatku, který byl stále respektován jako součást kulturní identity. Naopak ale vysokoškolský titul a s ním získání lepšího ekonomického a sociálního zázemí umožnily ženám zapojit se do rozhodování o svém budoucím sňatku a respektování jejich přání. Odborné či vysokoškolské vzdělání zde vystupuje jako hlavní činitel při získávání lepšího postavení, které následně pomáhá k lepší pozici při vyjednávání na sňatkovém trhu.

Tomuto tématu byla věnována pozornost i v jiných disertačních pracích. Obě práce, *Importance of marriage for Asian Indian women in the U.S.*² (Rathor, 2010) i *Identity*

¹ Bude vysvětleno níže.

² Přel. „Důležitost manželství pro asijské indické ženy v USA“.

*Negotiation: The Perspective of Asian Indian Women*³ (Mehta, 2009), se zabývají otázkou vyjednávání pozice ve vlastní rodině a komunitě u indických žen v diaspoře v USA. Výzkumy jsou přitom zaměřené na ženy s univerzitním či vyšším vzděláním, které je předurčuje k osamostatnění se na rodině a umožňuje volit si vlastní cestu. Skrze kvalitativní výzkum obě autorky odhalují vliv kombinace vyššího vzdělání a života v diaspoře na postoj k vlastní kulturní či etnické identitě a jejím dílčím prvkům, k nimž patří i domluvené manželství. Dochází shodně k výsledkům, že u žen vyrůstajících či narozených v indické diaspoře, které se zároveň opírají o vlastní ekonomickou a sociální stabilitu díky odbornému vzdělání, slábne pozitivní postoj k domluvenému manželství. Spolu s tím výzkumy pozorují vzrůstající tendence vzpírání se tradičním genderovým očekáváním spojených s partnerskými vztahy či zaměstnáním žen. O těchto teoriích bude pojednáno dále v práci.

Odborné či univerzitní vzdělání jako hlavní hybatel změn postavení žen v rodině a ve společnosti si vysloužilo zájem ze strany sociálních věd i neziskových organizací. Díky výhodám a pozitivním změnám, se kterými je vzdělání spojeno, se každoročně zvyšuje počet žen participujících na tomto typu vzdělání, a to nejen v Indii, ale i v mnoha dalších částech světa. Získání odborného vzdělání a posléze zaměstnání posunuje ženy v jejich osobním životě a umožňuje jim rozhodovat o důležitých záležitostech spojených s vlastní osobou díky ekonomické nezávislosti (Ashraf, Farah, 2007; Batliwali, 1994). Tyto faktory mohou ovlivnit budoucí život ženy a její rodiny natolik silně, že program *empowermentu* neboli posilování postavení se stal součástí různých osvětových programů, jako je tomu např. u UNESCO. Ženy v jihoasijské komunitě jsou – stejně jako v Indii – vystaveny dvojímu typu vzdělávání, tím tedy i dvojímu typu tlaku, kdy na jedné straně jsou vedeny k manželství a mateřství, na straně druhé ke vzdělávání a dosažení kariéry (Nagaraja, 2018). Rozdílné požadavky na ideální feminitu ze strany rodinných tradic

³ Přel. „Vyjednávání identity: Perspektiva asijských indických žen“.

a kultury hostitelské země staví ženy do nepříjemné situace, ve které jsou nuceny vyjednávat svou pozici.

2 Historický původ manželství v Indii

Pro porozumění současného stavu domluvených sňatků v Indii je nutné nejprve osvětlit historické a kulturní pozadí tohoto fenoménu. Indie, oficiálním názvem Indická republika, vznikla roku 1947 spolu s Pákistánem aktem osamostatnění se od Velké Británie (Antonova et al, 1980; Filipický et al., 2003). Díky své rozmanité historii a geografické různorodosti se Indie vyznačuje množstvím etnických skupin, náboženství, jazyků i kulturních zvyklostí a tradic zvláštních pro určité oblasti. Dominantním náboženstvím, i přes kulturní rozmanitost, zůstává na většině území Indie hinduismus. Integrální součástí hinduismu je pevně daná společenská struktura odvozující se od kastovního systému. Kastovní systém představuje pevně danou sociální strukturu, dalo by se říci hierarchii. Význam slova *džáti* – *kasta* znamená „zrozený“, jinými slovy to odkazuje k tomu, že příslušnost k dané kastě je dána rodově (Zbavitel, 1993). Kasty se dají pojmut jako pevně dané jednotky, které jsou přisouzeny narozením a jsou nezaměnitelné po zbytek života. Kasta je komplexní skupinou, ve které jsou různé řády a úrovně nesoucí různé funkce (profese, endogamie atd.) (Dumont, 1999). Nadřazeným systémem pro kasty je systém varen. Varny vychází z ideálních archetypů člověka a dělí se do čtyř skupin. Těmi jsou bráhmani, kteří jsou nejvyšší vrstvou, dále pak kšatrijové, vaišjové a šudrové, kteří stojí na opačném konci. K těmto čtyřem skupinám patří ještě jedna další skupina, tzv. nedotknutelní, či dalitové. Ti jsou na společenském žebříčku úplně nejnižší a stojí mimo tento systém (Bayly, 1999; Dumont, 1999). Vzájemný vztah varen a kast můžeme vidět jako propojení dvou systémů, přičemž kastovní systém, který představuje menší jednotky, stojí uvnitř varen (Bayly, 1999). Kastovní systém díky své tisícileté tradici musíme stále vnímat jako důležitý faktor při studiu indické společnosti.

2.1 Historie manželství v Indii

V tradičním pojetí je manželství vnímáno jako spojení mezi dvěma rodinami, nikoliv mezi dvěma jednotlivci. Při výběru potenciálního partnera je tak důležité, aby si společně porozuměly především obě rodiny. Kritéria, která jsou dávána do popředí, jsou především společné náboženství, kasta a majetkové poměry. Z tohoto i mnoha dalších důvodů pak výběr partnera provádí především rodiče budoucí nevěsty či ženicha za pomoci dalších příbuzných či případně dohazovačky (Nanda, 2000; Khandpur, 2017; Sorell, 2005).

2.1.1 Feminita v Indii

Pojmout historii feminity a postavení žen v Indii v celé její historii je nesnadný úkol. Liší se dle jednotlivých geografických regionů, historických období i dle jednotlivých náboženství. Proto zde nastíním pouze ty nejpodstatnější body, které jsou potřebné k porozumění námi probíraného obsahu. Postavení ženy závisí na mnoha faktorech, které ovlivňují nejen její pozici ve společnosti, ale také v rodině, kde se těší uznávané pozici manželky a matky. Indie za období posledních více jak sedmdesáti let prošla řadou reforem zaměřujících se na práva žen. I když ze zákonného hlediska mají ženy zajištěna značná práva, jejich dodržování už zajištěno není. Ve skutečnosti jsou ženy oběťmi diskriminace, sexuálního násilí a harašení v domácnostech i v práci (Singh et al., 2018).

Je tedy více než jasné, že tradičně identita indické ženy vychází z její role manželky a matky. První pramen, kde je systematicky věnována pozornost ženské otázce, je již výše zmíněný *Manuův zákoník* (2012). Ten tvoří základní kostru vnímání žen v indické společnosti, ale není možné ho brát jako určující, neboť toto pojetí bylo měněno v průběhu staletí vlivem přicházejících kultur a náboženství. Obraz feminity byl utvářen i skrze další náboženské texty, jako je *Rámájana* (Zbavitel, Válmíki, 2000). Ideální představitelkou manželky, ke které bylo vzhlíženo, je například princezna

Síta, manželka Rámy, kteří jsou hlavními postavami v *Rámájaně* (Roy, 2016; Hess, 1999). Síta v příběhu vystupuje jako oddaná manželka, která přes všechna úskalí, která přijímá submisivně a s pokorou, zůstává věrná a čekající na manžela. Tento tradiční hinduistický epos skrze toto vykreslení dokonalého manželského páru – a pak především Sítý – nepřímo formuje obraz ideální manželky a matky, který je následován dodnes (Roy, 2016).

Historický vývoj postavení ženy a její role ve společnosti je kromě těchto literárních pramenů ovlivněn také pronikáním západních hodnot do indické společnosti. K pronikání těchto změn docházelo průběžně spolu s příchodem evropských obchodníků a kolonizátorů. Systematičtější podobu tyto modernizační vlivy dostaly až v podobě státních zákonů podporujících rovné postavení žen. Nejvíce zásadních změn přineslo období britského impéria 20. století, kdy došlo k upevnění vyššího vzdělávacího systému pro ženy a také k mnohanásobné úpravě volebního práva pro ženy (Nagaraja, 2018; Donner, 2008). Osamostatnění od britského impéria a vznik samostatné Indie roku 1947 odstartovaly řadu změn počínající přijetím indické ústavy z roku 1950, která měla oficiálně zajišťovat zrovnoprávnění žen s muži (Kumar, Behera, 2017). Cílem této ústavy bylo zajištění rovných práv pro všechny občany na území státu bez ohledu na náboženství či etnicitu (Marková, 1998, s. 231). K tomuto činu došlo ovšem pouze oficiálně a uvádění tohoto přání do praxe probíhá na mnoha místech Indie dodnes.

Mezi nejdůraznějšími kroky bylo přijetí myšlenky rovnějšího přístupu k ženskému vzdělávání. Jeho počátky jsou datovány již rozšířením misijních cest. Jako příklad se dá uvést založení dívčí školy misionáři v Kalkatě roku 1820 jako reakce na zlepšení pozice žen, jednak jako reakce na vznik vrstvy vysoce vzdělaných indických úředníků, kteří chtěli pro sebe alespoň gramotné manželky (Marková, 1998). Lepší šance na provdání dcery byly také hlavním důvodem pro

posílání dívek do školy hlavně u nižších kast, které usilovaly o hypergamii⁴ u svých dcer (Benerjee et al., 2013). Členové vyšších varen – ovšem nejen ti – vzdělávání svých dcer bránili ze strachu z křesťanského vlivu na své dcery a také kvůli pověrám, které se pojily se vzděláváním žen. Musíme si zde uvědomit, že důvody pro bránění vzdělávání žen mohly a jsou i dnes mnohem prostší. Jak již bylo řečeno, identita ženy je zaměřena především na její roli ženy a matky, k čemuž je vedena již od narození (Sonowat, 2001). S předpokladem, že dcera bude brzy provdána a bude plnit mateřské a manželské povinnosti a muž bude finančně zajišťovat domácnost, tedy vidina jejího vzdělání postrádá jakýkoli smysl (Marková, 1998, s. 235). Změna struktury všeobecného vzdělávání a její přizpůsobení pro přítomnost žen znamenala postavení základních kamenů pro zlepšení genderové rovnosti v Indii. Pronikání „západních“ hodnot v několika posledních desetiletích značně ovlivnilo nejen pozici žen v indické společnosti, ale také pojetí manželství a partnerských vztahů celkově. Je naprosto namístě zde hovořit o generační změně v pohledu na tato témata napříč třemi generacemi jedné rodiny (Allendorf, Pandian, 2016; Donner, 2016). Spojení těchto dvou činitelů, „tradiční“ ženské role a apelu na zvyšování vzdělání žen a jejich statusu, vytváří nové pojetí feminity v Indii.

Tradiční feminita v Indii

Tradičně většina oblastí v Indii následuje patriarchální systém, kdy se předpokládá, že žena v rodině, manželka i dcera, je podřízena muži (Sonowat, 2001). Patriarchální uspořádání domácnosti předpokládá sociální nadřazenost muže nad ženskými členy domácnosti. Muž je nadále zodpovědný za veškerá rozhodnutí týkající se chodu domácnosti a jejích členů, stejně jako je zodpovědný za ekonomickou stabilitu domácnosti (Skupnik, 2010).

V Indii byl mužský potomek, a v některých případech stále je, vyhodnocen jako cennější ve společenském žebříčku a také jako zajištění do budoucna, neboť

⁴ Tendence provdávat dcery či ženit syny do vyšší společenské skupiny (v tomto případě kasty), než ze které pochází.

skrze patriarchální systém jsou to právě synové, kdo zůstanou po uzavření sňatku v domácnosti a postarají se ve stáří o rodiče spolu s příchozími manželkami. Tyto příchozí manželky podléhají formálně své tchyni, která je neoficiální hlavou ženské části domácnosti, a to i přes následování patriarchálního systému. Dcery na rozdíl od synů nemají tak výhodné postavení – jednak kvůli svému samotnému pohlaví, jednak kvůli ekonomickým investicím, které se s nimi pojí (Lessinger, 2008). Do dcer je třeba investovat po celou dobu jejich výchovy až do doby sňatku, kdy je spolu s nimi v Indii někdy stále vypláceno věno manželovi a jeho rodině (Ibid.).

V rurálních oblastech Indie dodnes přetrvává přesvědčení o tom, že sňatek, ve kterém je nevěsta provdána v dětském věku, bude požehnaný a šťastný (Khandpur, 2017). Nejednalo se nikdy o přímý příkaz, ale spíše o doporučení, které se vyskytuje již v *Mánavadharmašástre* neboli *Manuově zákoníku*, který se utvářel v období mezi 2. st. př. n. l. a 2. st. n. l. (Marková, 1998). Manuovi, jenž je v hinduistické mytologii považován za prvního člověka, se formálně přikládá autorství, i když se předpokládá, že zákoník je dílem více autorů. Zabývá se zde nejen otázkou pozice žen v rodině a náboženství, ale také otázkou uzavírání sňatků. V *Manuově zákoníku* (2012) se doporučuje ideální věk dívky pro sňatek mezi osmým rokem života a dosažením puberty. V praxi se tak dívky zhruba kolem osmého roku života berou s muži mezi dvacátým až třicátým rokem. Ke sňatku dochází však jen formálně skrze náboženské obřady a nevěsta zůstává v otcovském domě do doby, než je připravená následovat manžela do jeho domu (Marková, 1998, Santhya et al., 2010). Marková (1998, s. 38) argumentuje, že původ dětských sňatků leží v patriarchálním zřízení, které bylo vyměněno za původní matriarchální po příchodu Árijů. Získání mladé nevěsty tak umožňovalo tchyni, která představuje formálně hlavu rodiny pro ženy, aby si svou novou snachu převychovala dle svých představ, dokud byla dítětem.

2.1.2 Věno

Věno představuje finanční částku či jiný hmotný dar, který přináší nevěsta do ženichovy domácnosti (Skupnik, 2010). Věno v Indii většinou sestává z finančního daru, šperků či jinak hodnotných předmětů, které se dají v budoucnu zpeněžit či využít ve společném životě páru (Sen, Sengupta, 2012; Lessinger, 2008). Výše věna v Indii i jinde se odvíjí jak od ekonomického statusu rodiny nevěsty, tak i manžela. V některých oblastech Indie se stále objevuje požadavek vdát dceru mladou, a to nejlépe ještě před dosažením puberty. Tento požadavek má posléze vliv i na výši věna nevěsty, které se zvyšuje spolu s věkem nevěsty. Dalšími faktory mohou být kasta, sociální status rodiny či vzdělání a vzhled nevěsty (Mukhopadhyay, 2012; Sen, Sengupta, 2012). Vyplácení věna je rituálem, který provází vyprovázení nevěsty z rodného domu. V patrilokálních domácnostech je nevěsta vyvdána z otcovského domu a následuje svého manžela do jeho domácnosti (Skupnik, 2010). Tento příklad následuje většina oblastí v Indii (Sonowat, 2001). V rurálních oblastech či sociálně slabých rodinách to znamená, že se rodina s dcerou musí rozloučit na velmi dlouhou dobu, ne-li navždy, jelikož si nemohou dovolit cestovat na velké vzdálenosti.

S rituálem věna v Indii je mnohdy spojena negativní praktika týrání či přímo ohrožování manželky ze strany manžela a jeho rodiny v případě, že věno není dostatečně velké (James, Stone, 1995; Rudd, 2001; Lessinger, 2008). Manželka je v takovém případě vystavena šikaně a je na ni vyvíjen nátlak, aby přemluvila svou rodinu na zvýšení jejího věna. Toto bývá praktikováno převážně v sociálně slabších oblastech, kde provdání dcery představuje velkou zátěž nejen na vystrojení samotné svatby, ale i na shromáždění věna. Z tohoto důvodu se nevěstina rodina i ona samotná ocitá v pasti, jelikož není schopná vyplatit své dceři další věno. Nemožnost rozvodu tak vede k opakovaným útokům na manželky a v nemálo případech i jejich zabití, přičemž se vina svalí na nehodu. Fakt, že manželka zemřela, umožní manželovi a jeho rodině, aby si ponechali věno, které spolu s ní vyženil. A umožňuje

mu, aby se oženil znovu a získal s novou manželkou nové věno a vylepšil tak svou ekonomickou situaci (James, Stone, 1995; Rudd, 2001).

Jako reakce na toto dění byl roku 1961 uveden v platnost zákon Zákaz věna⁵ zakazující praktiku věna ve snaze ochránit ženy před šikanou v domácnostech a fyzickými útoky ohrožujícími jejich život (Sonowat, 2001). K tomuto zákonu se v posledních několika letech přidala řada hnutí snažících se upozornit na události spojené s praktikou věna a vyzývající k jejich odmítnutí ve společnosti. I přes toto snažení je dodnes dávání věna praktikováno na území celé Indie. Ve středních a vyšších vrstvách se jedná spíše o symbolickou událost, kdy pár dostává hmotné dary, které jim mohou usnadnit začátek nového společného života, nicméně v rurálních oblastech či v ekonomicky znevýhodněných vrstvách se dodnes jedná o zásadní faktor určující ekonomické zázemí budoucího páru (Lessinger, 2008).

2.1.3 Satí

Obřad *satí* byl oficiálně zakázán roku 1829 indickou vládou, nicméně stále se objevují ojedinělé případy, při kterých dochází k tomuto obřadu (Mani, 1987; Hawley, 1994). Nadřazené postavení muže přetrvává pro ženu po celý její život. Jako neprovdaná je podřízena otci, po svatbě je obřadně předávána manželovi a po jeho případné smrti je podřízena svým synům či jiným mužským příbuzným. Z dávné historie přetrval obřad *satí*, který byl a stále je určen pro ženy, které přežijí své manžely (Zbavitel, 1964). V tomto obřadu obětuje vdova samu sebe na manželovu pohřební hranici, kde se nechá dobrovolně upálit. Obřad *satí* se pojí s přesvědčením, že by se vdova neměla znovu provdat, jelikož je možné, že v příštím životě potká svého manžela. Žena, která se tomuto obřadu podrobí, se těší ve své komunitě nebývalé úctě jako světice a vzor dokonalé manželky (Mani, 1987; Hawley, 1994). První zmínky o praktikování tohoto obřadu pochází z roku 510 n.l., přičemž se dokládají dva typy obřadu. Tím prvním je *sahamarana*, tedy okamžitá smrt bezprostředně po úmrtí manžela, tím

⁵ Dowry Prohibition Act.

druhým je *anumarana*, kdy se vdova rozhodne pro odchod kdykoli po pohřbu (Marková, 1998, s. 64). Po příchodu a usídlení Evropanů na indickém území se nejedna indická tradice nesetkala s pochopením. K nim patřil i obřad *satí*, který tehdejšími misionáři a návštěvníky naprosto otřásl, a to natolik, že na značné naléhání reformátorů byl v roce 1829 od bengálských úředníků zakázán (Mani, 1987; Hawley, 1994).

2.2 Pojetí manželství

Vlivem dříve zmíněných modernizačních vlivů postupně dochází ke zvyšování věku, ve kterém se vstupuje do manželství, na straně mužů i žen stejně jako k rozrušování tradiční rodinné a manželské struktury (Giddens, 2012; Illouz, 1997). Čím dál častější je kooperace rodičů s dětmi při domlouvání sňatku a výběru budoucího partnera. Vzájemná komunikace a zapojení dětí do domlouvání manželství je důsledkem větší míry rovnosti partnerů v manželství a nadále také nárůstem „*love marriage*“⁶ v tradičních kulturách, o čemž bude více pojednáno v další kapitole (Nanda, 2000; Allendorf, 2013; Bhopal, 2011). Strach o zachování současných norem týkajících se rodiny a sociální struktury a pocit jejich ohrožení má vliv na odmítavý postoj k „západním“ normám a jejich pomalému přijímání.

Britská nadvláda znamenala otevřenost těmto modernizačním vlivům, proto otevřela dveře prvním závažnějším změnám na poli manželství z legislativního pohledu. Během britské nadvlády probíhaly pokusy o zlepšení sociální situace, a to snahou snížit počet dětských sňatků a tím snížit dopady v podobě brzkých úmrtí matek před dosažením dospělého věku následkem těhotenství (Donner, 2008). Prvním takovým zákonem byl zákon o dětském manželství⁷ z roku 1929 známý také jako Chandra Act, který uzákonil povolený sňateční věk pro dívky na čtrnáct let věku. Ke zvýšení tohoto věku došlo roku 1955 skrze zákon o hinduistickém

⁶ „Manželství z lásky“. Dále jen „*love marriage*“.

⁷ Child Marriage Act.

manželství⁸, který zvýšil věk pro dívky na patnáct let a pro chlapce na osmnáct let (Sonowat, 2001). Dále pak tento zákon poprvé umožnil možnost rozvodu pro ženy ve speciálních případech a právo pro vdovy znovu se provdat za vdovce. Indická ústava z roku 1950 si kladla za cíl ustanovit rovnoprávnost mezi muži a ženami bez rozdílu náboženství, neboť právě v padesátých letech dvacátého století prožíval svůj vzestup indický sekularismus. Tyto nálady ovlivnily i následující zákony, které měly vejít v platnost. Takovým byl i zvláštní manželský zákon⁹ z roku 1954, který umožňoval občanský sňatek, tedy takový, který je bez náboženských obřadů, a to mezi lidmi stejného či rozdílného vyznání. Zákon ovšem užívá výjimku, když uvádí, že pro ženu je přístupný až po dovršení 18 let věku a pro muže až po dovršení 21 let věku. Pokud je dcera či chlapec provdána před tímto věkem, nemá příležitost ho využít (Marková, 1998, s. 231). Jak Marková na závěr poznamenává, rozšíření povědomí o sekulárních zákonech a jejich dodržování je nesmírně složitým úkolem i v dnešní indické společnosti, kdy sekulárně vytvořeným a přijatým zákonům konkurují staletí staré náboženské zákony a tradice.

2.3 Tradice romantického diskursu

Diskurs o romantické lásce či romanci je povětšinou spojený s představou „západní“ kultury. Romantická láska je považována za konstrukt středověké společnosti, přičemž její vznik je kladen do období 12. století do Okcitánie v dnešní jižní Francii (Klapisch-Zuber, 1994; Fay, 2002). Kurtoazní či dvorská láska položila základy počátkům romantické lásky a ovlivnila její další vývoj v evropské kultuře. Představa výlučnosti romantické lásky pouze v evropské a později v proamerické společnosti je však mylná. Diskurs spojený s romantickou láskou v jižní Asii, a to konkrétně v Indii, má dlouhou tradici (Aguiar, 2018; Dwyer, 2007). První příběhy o vášni, oddanosti a lásce nalezneme již v tradičních indických eposech, jako jsou například

⁸ Hindu Marriage Act.

⁹ The Special Marriage Act.

Rámájana (Zbavitel, Válmíki, 2000) a Mahábhárata (Miltner, 2011), ve kterých sledujeme několik milostných příběhů.

Tento diskurs romantické lásky prošel během let mnoha proměnami v reakci na dějinné a především společenské změny. Jedním z těchto vlivů bylo i šíření „západních“ konceptů spojených s individualizací a proměnou intimity, o kterých bylo pojednáno výše. Tyto proměny zapříčinily transformaci rozumění partnerských vztahů a rodiny, což se neodmyslitelně projevilo ve změně postoje k manželství obecně, o to více pak k tomu domluvenému (Giddens, 2012; Illouz, 1997). Byť předešlé teorie Giddense a Illouz jsou primárně zaměřeny na změny odehrávající se v západní společnosti, jsou často zmiňovány i v souvislosti se změnami i v jiných částech světa, jako je Asie či Afrika. Se zvětšujícím se důrazem na individualitu a osobní štěstí postupně dochází k rozpadu tradičních sociálních struktur a ke změně konjugálních pravidel.

Puri (1999) dokládá, že domluvené sňatky jsou mnohem méně stereotypní, než se běžně předpokládá. Argumentuje tím, že v rámci indické společnosti, převážně na straně žen, dochází k „*vyjednávání mandátu být manželkou*“ (Puri, 1999, s. 136). Skrze reinterpretaci manželství a domluvených sňatků tak dochází k reformulaci představy ideální manželky a matky. Tuto domněnku Puri dokládá tím, že během vytváření nové formulace si samy ženy romantizují domluvené manželství skrze termíny, jako je rovnost, vzájemnost, společnost či intimita.

2.3.1 Popkultura jako šířitel romantiky

O šíření konceptu romantické lásky a západního pojetí romance se zaslouhuje rozšíření masmédií a dostupnost populární kultury v podobě filmové či hudební produkce a literatury (Aguiar, 2018; Dwyer, 2006). Dlouhá tradice tzv. „*bollywoodu*“ popularizujícího indickou kulturu skrze filmový průmysl se chopila tohoto úkolu v první řadě. Vytvářením konstrukce a představy o manželství a partnerských vztazích v Indii pomáhá filmový průmysl zapojit nové prvky a ideály do starého

konceptu. „Ve službě manželského ideálu znamenajícího „tradici“ tyto filmy a romány spíše kanibalizují, než odmítají některé klíčové diskursy, které se stavěly proti dohodnutému manželství. V procesu přinášejí nové prvky spojené s milostným manželstvím, jako je volba, a vytvářejí uspořádaný diskurs o manželství, který je kompatibilní s neoliberálními ideály, které formují nadnárodní komunitu“ (Aguiar, 2018, s. 187). Transnacionální představa¹⁰ a pojetí domluveného manželství je konstruována skrze filmový průmysl, který se snaží idealizovat modifikované formy domluveného manželství. To napomáhá sladit rozdílnosti mezi oběma koncepty a vytvořit nový pohled. „Hindská kinematografie v posledních dvaceti letech popularizovala nové verze sjednaného manželství a také představovala a pomohla vybudovat měnící se pojetí lásky v dohodnutém manželství. Romantické zápletky si představovaly způsob, jak vyhladit rozdíl mezi individuální touhou a rodinnými povinnostmi, a to představením několika druhů scén: manželství vytvořená podle vlastního uvážení schválená rodinou, láska během sjednaného období zasnoubení a láska po domluveném sňatku“ (Aguiar, 2018, s. 187).

Tento koncept romantické lásky se nejvíce šíří u mladších generací. Je nutné zmínit, že pronikání tohoto konceptu do tradičního pojetí vztahů bude mít rozdílný proces i účinek přímo v Indii a v diaspoře, kde je vliv tradiční výchovy a kultury již značně oslaben.

2.4 Migrace do Velké Británie

Britská kolonizace Indie započala již na počátku 17. století společně srůstem obchodních zájmů na indickém subkontinentu. V tomto období se jednalo o rozdrobené území sestávající z několika menších knížectví, což bylo značnou výhodou pro evropské mocnosti, které zde měly své ekonomické zájmy. Výslednou převahu nakonec získala Anglie v čele s Východoindickou společností, která kromě ekonomické moci v zemi získávala i moc politickou (Filipský et al., 2003). Sílí

¹⁰ Transnacionalismem odkazuje k procesu migrace, kdy dochází k přenášení ekonomických, sociálních a kulturních tradic a hodnot během procesu migrace. Fenomémem se nadále zabývá např. Vertovec (1999); Wakeman (1988).

politické nepokoje mezi jednotlivými knížectvími a přítomnými evropskými mocnostmi zapříčinily upevňování politické i ekonomické stability ze strany těchto evropských států, v čemž rozhodující převahu držela Anglie. Zásadní zlom přineslo Velké indické povstání v letech 1857–1859, které vedlo Anglii k upevnění restrikcí. Ta roku 1858 přijala zákon pro lepší správu Indie¹¹, na základě kterého převzala vládu v Indii po Britské Východoindické společnosti (Ibid.). Následně byla ustanovena Indická rada v čele se státním tajemníkem pro Indii, nicméně jejími členy byli britští občané a záležitosti Indie se tak na další staletí řešily na britské půdě. Změnu přineslo až období po druhé světové válce. Jako doba ekonomické a politické nestability a úpadku vedla k rozpadu politických útvarů a vzniku nových států. Masivní vlně dekolonizace, která v následujících letech nastala, nebyla Velká Británie schopna zabránit. K rozpadu imperiálního evropského systému kromě vyčerpanosti evropských mocností napomohla emancipační hnutí, která v tomto období našla úrodnou půdu. Snahy o osamostatnění v Indii vyústily ve vyhlášení nezávislosti v srpnu 1947 a rozdělení Indie na Indii a Pákistán, který zahrnoval i dnešní Bangladéš (Antonova et al., 1980; Filipický et al., 2003).

Migrace obyvatel z kolonií směrem do Velké Británie sahají do počátků kolonizace těchto území. Až do 19. století se jednalo především o individuální důvody a migrace neměla pevně daný charakter. Období těsně po válce zaznamenalo prudký nárůst imigrace ze zemí Commonwealthu kvůli špatné ekonomické situaci a možnosti pracovního uplatnění (Visram, 1986; Unterreiner, 2015). O větším přílivu a usazování obyvatel Indie se dá hovořit od 50. let. 20. století. Usnadnění příjezdu do Velké Británie napomohlo přijetí zákona o britském občanství¹² z roku 1948, který zaručoval všem obyvatelům impéria britské občanství. Další imigrační vlny občanů indického původu následovaly v 60. letech v důsledku nepokojů ve východní Africe pod britskou nadvládou, kde dosud byly tyto skupiny obyvatel usazeny. Po pádu britské nadvlády v 60. letech byli obyvatelé indického

¹¹ Act for the Better Government of India.

¹² British Nationality Act.

původu nuceni emigrovat kvůli vlně nenávisti, která se proti nim zvedla v následku jejich výhodného postavení, které si doposud v Africe drželi (Miles, 1991). Většina tohoto obyvatelstva se rozhodla pro přesídlení do Velké Británie, což v následku vedlo k přijetí druhého zákona o přistěhovalectví ¹³ z roku 1968. Nejpočetnější příchozí skupinou byli vysoce kvalifikovaní jedinci zaměstnaní v profesionálních oborech se zkušeností ze škol britského typu. Největší nárůst imigrace v jihoasijské komunitě směrem do Velké Británie nastal právě v průběhu 60. let 20. století (Spencer, 1997; Unterreiner, 2015). V tomto trendu nastala změna v průběhu 60. let, kdy z indického subkontinentu začali přicházet zaměstnanci z továren a zemědělství. Nejpočetnější skupiny přicházely z oblasti Bengálska, Paňdžábu, Gujaratu a Pákistánu. Dle statistik britské vlády v roce 2011 tvořili obyvatelé indické národnosti více než 2,5 % z celkové populace Velké Británie s největší koncentrací v Leicesteru, Birminghamu a Horrowu (Ethnicity facts and figures, 2019).

2.4.1 Vytváření nového domova

Rodiny natrvalo přesídlené do nového domova se musí vyrovnávat se střetem svých tradic a norem, které si přinášejí, společně se „západními“ normami. Větší tlak je v tomto ohledu kladen na jejich děti, které ještě stále procesem socializace procházejí, ať ze strany své rodiny, či širšího okolí. Děti a adolescenti sami sebe nacházejí na rozhraní dvou různých kultur, kdy se snaží nalézt způsob, jak následovat rodinný příklad a tradice a zároveň se snaží socializovat do nového prostředí. Silným stabilizačním prvkem v průběhu socializace je rodina a komunita, kde přebírají sdílené hodnoty a normy chování (Bhopal, 2011; Talbani, Hasanali, 2000).

Děti a adolescenti přijímají kulturu nové země mnohem snadněji než jejich rodiče skrze komunikaci se svými vrstevníky. Skrze nově přijímané hodnoty a normy se často vymezují proti svým rodičům a dalším členům komunity (Wakil et al., 1981). Na straně druhé stojí snaha rodičů udržovat svou identitu a tradice a své

¹³ Commonwealth Immigrants Act.

vlastní kultury nejen sami pro sebe, ale i pro své děti. Adolescenti narození nebo vyrůstající v západních společnostech bez explicitní zkušenosti s vlastní kulturou procházejí konflikty a setkávají se s kontradikcemi mezi kulturním dědictvím a hostitelskou kulturou (Talbani, Hasanali, 2000).

Nejvýznamnějšími ukazateli přijímání kulturních vlivů jsou změny v konceptu vzdělávání, partnerských vztahů a manželství (Dasgupta, 1998; Talbani, Hasanali, 2000). Je nutné upozornit, že rozdílný pohled v těchto konceptech platí pro dcery a pro syny. Rozdílné požadavky feminity ze strany rodiny a komunity na straně jedné a širšího okolí na straně druhé klade dospívající dívky do zvláštní situace, kdy jsou vystaveny dvěma zcela odlišným narativům (Bhopal, 2000; Wakil et al., 1981; Talbani, Hasanali, 2000). Genderová kulturní očekávání v indické společnosti předepisují společenskou konstrukci chování žen. Zatímco tato představa předpokládá slušné a disciplinované ženy, co jsou především matkami a manželkami, představa feminity předkládána ze strany druhé je zcela odlišná. Na rozhraní těchto dvou modelů se odehrává vyjednávání identity indických žen v diaspoře vybíráním příhodných rysů z obou stran (Netting, 2006; Bhopal, 1998).

3 Cíl výzkumu

Cílem práce je analýza a představení sňatkových strategií vysokoškolsky vzdělaných indických žen žijících v evropské diaspoře. V tomto případě porozumění příčinám změn ve sňatkových strategiích a jejich důsledkům na konstruování představy o manželství a partnerských vztazích v závislosti na dosažení vysokoškolského vzdělání u těchto žen. Pozornost je věnována změně statusu na „sňatkovém trhu“ vlivem dosažení vzdělání a vyjednávání své vlastní pozice na něm. „Sňatkový trh“ v tomto případě nepředstavuje fyzické místo (i když i v tomto významu existuje), ale jde o teoretický model, strukturu sestávající z maritálních pravidel, dle kterých dochází k výběru budoucího partnera či partnerky (Illouz, 2012). Jedná se o jakýsi imaginární trh s potenciálními budoucími partnery pro určitou skupinu lidí, která je jasně ohraničena a kde každý uchazeč vyjednává svou pozici na základě svého ekonomického či sociálního statusu. Samotný výzkum se zaměřuje na perspektivu žen, které dosud neuzavřely manželství, na dané téma a jejich osobní zkušenost s ním.

Pro lepší uchopení výzkumu jsem si zvolila první generaci indických žen narozených v diaspoře. Konkrétně jsem se zabývala indickou komunitou žijící ve Velké Británii, a to přímo ženami studujícími vysokou školu v České republice, přičemž podrobné důvody výběru vzorku budou vysvětleny níže. Jedná se zde o specifickou skupinu, kde se nejlépe reflektuje výše zmíněné prolínání očekávání odvozeného od jejich komunity či rodiny a očekávání jejich vrstevníků a přátel mimo tuto komunitu. Indickou komunitou se zde myslí obecně ti jedinci, kteří sami sebe identifikují s indickým původem bez ohledu na bližší určení místa původu v Indii. Výzkumný vzorek tvoří ženy bez ohledu na vyznávané náboženství (hinduismus, islám, křesťanství, sikhismus, ...).

3.1 Výzkumné otázky

Ústřední otázka mého výzkumu zní: *„Jakým způsobem vyjednávají vysokoškolsky vzdělané ženy svou pozici na sňatkovém trhu?“* Tuto výzkumnou otázku dále rozvíjí další tři vedlejší výzkumné otázky:

- 1) *Jak je toto vyjednávání ovlivněno dosažením vysokoškolského vzdělání?*
- 2) *Zda a případně jak ženy vstupují do mimomanželských partnerských vztahů?*
- 3) *Jak a čím jsou tvořeny postoje těchto žen k manželství?*

Tyto vedlejší výzkumné otázky jsem formulovala na základě již výše zmíněné hlavní výzkumné otázky. Při jejich formulování jsem vycházela z již uskutečněných výzkumů Kalwant Bhopal (2000; 2011), která se zaměřuje především na vliv vysokoškolského vzdělání na postoj k domluveným sňatkům a vyjednávání pozice ženy v jejím profesním i osobním životě. Na vztah vysokoškolského vzdělání a manželství byly dále zaměřeny i dvě disertační práce (Mehta, 2009; Rathor, 2010), které byly také inspiračním zdrojem v mém výzkumu. Dosažení vysokoškolského vzdělání stojí v centru těchto výzkumů a má dle nich i vliv na osobní preference a chování v partnerském vztahu. Právě neformální partnerské vztahy v podobě „randění“ jsou považovány za důležitý ukazatel v procesu přejímání norem hostitelské kultury v diaspoře (Netting, 2006).

4 Metodologie

Ve svém výzkumu jsem vycházela z výsledků již uskutečněných výzkumů zaměřených na toto téma jako např. Bhopal (2000; 2011), Nettting (2006) a Talbani a Hasanali (2000). Tyto výzkumy se zaměřovaly na otázku identity žen v jihoasijské komunitě v diaspoře ve Velké Británii, Kanadě či Spojených státech amerických. Stejně jako v těchto výzkumech i já jsem si zvolila kvalitativní design pro svůj výzkum a zaměřila jsem se na menší skupinu participantů. Vzhledem k tomu, že hlavním cílem je zaměřit se na individuální postoj k domluveným manželstvím u určité skupiny žen, kvalitativní design se jeví jako mnohem lépe vyhovující. Nejen z tohoto důvodu jsem se přiklonila k těm částem výzkumů, které se touto problematikou zabývaly z pohledu kvalitativního. Jelikož cílem mé práce bylo zjistit individuální zkušenosti a postoje jedinců k tématu, jevil se kvantitativní design jako nedostačující pro cíl mé práce. Kvalitativní design naopak nabízí možnost komplexnějšího vhledu do problematiky. V této kapitole se budu věnovat otázce metodologie a užitým výzkumnickým technikám jakožto představení výzkumného vzorku.

4.1 Výběr výzkumného designu

Porozumění zkušenosti s domluveným manželstvím indických žen v diaspoře s sebou nese úkol zohlednění několika specifíků, která tuto zkušenost formují. Pohled na manželství a nezávislost je kromě dalších faktorů převážně formován rodinou, etnickou a náboženskou příslušností. Celková možnost generalizace je tak značně ztížena, téměř nemožná na úrovni kvalitativního výzkumu. Z toho důvodu jsem se rozhodla pro svůj výzkum použít narativní design, a to konkrétně biografickou studii (Creswell, 2007). Ta mi umožnila hledat ve vyprávěných příbězích společné rysy, ale zároveň bylo možné ponechat jedinečnost každému z nich. Pro zkoumání výše zmíněných otázek se nejlépe jeví narativní design, skrze který je možné lépe

porozumět tomu, jak ženy konstruují své životní příběhy a jaký význam přiřkládají jednotlivým zážitkům (Creswell, 2007, s. 54). Vycházím zde z předpokladu, že ve vyprávěných příbězích se odráží každodenní žitá realita, byť nemusí být vyslovena přímo. Z těchto příběhů zde budu předkládat vybrané fragmenty, které nesou význam pro konstruování sebe sama v systému domluveného manželství.

4.2 Výzkumné techniky

Jak již bylo zmíněno výše, výzkum jsem se rozhodla realizovat jako kvalitativní. Hlavním cílem bylo zachytit postoje žen ohledně manželství a vztahů v závislosti na jejich individuální zkušenosti. Pro tento postup se jako nejvhodnější jeví technika hloubkových rozhovorů. V tomto případě bylo užito také techniky pozorování, a to na vysokoškolské koleji Neředín, kde se sdružuje značná část studentů asijského původu, a dále pak skrze techniku polostrukturovaných rozhovorů. Díky kvalitativnímu výzkumu, konkrétně užitím hloubkových rozhovorů, bylo umožněno získání individuálních zkušeností těchto žen a jejich následné objasnění.

Před zahájením rozhovorů jsem si byla vědoma rizika narušení objektivity svou přílišnou aktivitou a možnými interpretacemi. Ve výsledku jsem se rozhodla svůj zájem o téma nepotlačovat, ale naopak ho projevit a jít cestou *chápacího rozhovoru*, jehož cílem je narušit hierarchii mezi dotazovatelem a tázaným (Kaufmann, 2010, s. 56). Při setkáních a rozhovorech s participantkami jsem se snažila navodit více atmosféru obyčejné schůzky než vedeného rozhovoru a nevyhýbala jsem se přitom interpretacím toho, co bylo právě řečeno. Právě toto rozrušení struktury rozhovoru a hierarchie mezi mnou a participantkami vedlo k mnohem uvolněnější atmosféře a pomohlo probudit zájem z jejich strany, což se při každém dalším setkání jen prohlubovalo.

Kromě získaných nahrávek jsem při analýze materiálu vycházela také z terénního deníku, který jsem si vedla paralelně s probíhajícími rozhovory. Tyto

poznámky byly tvořeny několika způsoby. V první řadě se jednalo o tzv. „memoing“ (Creswell, 2007), kterým jsem si zaznamenávala průběžně poznámky z terénu a pozorování. Dalším poznámkovým aparátem pro mě byly poznámky, do kterých jsem zaznamenávala popis a biografické údaje jednotlivých participantek a vytvořila si tak „biografický rejstřík“ každé z nich, který mi pomohl sledovat životní příběh každé z žen napříč získanými daty (Kaufmann, 2010, s. 38). V neposlední řadě se jednalo o můj osobní deník, do kterého jsem si zaznamenávala své pocity a dojmy v průběhu celého výzkumu.

Pilotní rozhovory proběhly celkem dva, kdy po každém následovala potřebná úprava osnovy pro vedení rozhovoru. Je nutné zde ale přiznat, že vzhledem k důrazu na osobní zkušenost pro každý z vedených rozhovorů platila pozměněná osnova dle charakteristik konkrétní osoby. Rozhovory se uskutečnily v období mezi zářím a listopadem roku 2020 v Olomouci. Výběr konkrétního místa setkání byl vždy na participantkách a vzhledem k jejich počátečním obavám setkat semnou jsem s vybranou lokalitou vždy souhlasila. Většina rozhovorů se udála na veřejných místech, jen ve třech případech jsem byla pozvána do domácího prostředí na koleje. Každé setkání probíhalo v různých časových intervalech v závislosti na časových kapacitách participantek, většinou však v rozmezí 40–120 minut, přičemž každá následující schůzka s konkrétní participantkou byla delší.

Základními kameny rozhovoru zde bylo několik hlavních témat, která tvořila pevnou kostru a pomáhala jednotlivé rozhovory navigovat. Ponechání volných podotázek naopak umožnilo vést rozhovor potřebným směrem a ponechat dostatek prostoru pro biografické vyprávění participantek. Hlavní témata byla následující:

- 1) *Úvodní okruh* zabývající se motivacemi žen pro rozhodnutí studovat vysokou školu a přestěhovat se do České republiky, jakožto také jejich osobní i rodinnou historií spojenou s emigrací.

- 2) *Okruh vztahů* zabývající se konstrukcí a navazováním mimomanželských vztahů participantek, jejich očekáváními v porovnání s očekáváním jejich rodin a komunity.
- 3) *Manželství* je okruh, který si klade za cíl zmapovat percepci a přetváření koncepce manželství napříč touto skupinou žen. Zájem je zde kladen jednotlivé faktory, které tuto percepci ovlivňují.
- 4) *Nezávislost* se zabývá nejdůležitější otázkou, a sice vztahem mezi očekáváním rodiny (popř. komunity) a očekáváním a přáním ženy. V tomto okruhu se staví do konfrontace tradice a neformální nátlak a nabytá nezávislost ženy, která je v tomto případě reprezentována vysokoškolským vzděláním.

4.3 Výzkumný vzorek

Do svého výzkumu jsem se rozhodla zahrnout pouze ženy, a to jednak kvůli možné komplikaci tématu v případě zahrnutí mužů, jednak kvůli mé vlastní situovanosti, kdy jako výzkumnice–žena mám lepší pozici porozumět zažitým zkušenostem participantek (Rosaldo, 1980; Abu-Lughod, 1991). Dle kritérií pro výběr vzorku byly do výzkumu zahrnuty svobodné ženy hlásící se k indickému původu a heterosexuální orientaci, které absolvovaly či se stále účastní vysokoškolského vzdělávání. Kromě jedné byly všechny participantky v době výzkumu svobodné a bez partnerského vztahu.

Vysokoškolské studentky byly vybrány kvůli své pozici, kde stojí na rozhraní svých obou světů – mezi rodinou a komunitou a profesním či osobním životem. Vysokoškolská kolej se zde jeví jako místo, kde jsou ženy mimo dosah formální kontroly své rodiny i komunity a mají tak více nezávislosti a prostoru pro vlastní rozhodnutí. Zde také dochází k přetváření individuálních hodnot a struktur chování skrze konfrontaci a setkávání s jinými studenty.

Získávání participantů probíhalo na několika souběžných úrovních. Nejdříve jsem se participantky snažila získat skrze Integrační centra¹⁴, která jsem oslovila s žádostí o radu a případné nasměrování k těmto ženám. Tato cesta nebyla úspěšná, neboť od žádného z center jsem nezískala kladnou odpověď kvůli GDPR a jejich časové vytíženosti. Další zvolenou cestou bylo oslovení případných participantek skrze skupiny na facebookových stránkách, které sdružují indické studentky v České republice. Ve výsledku došlo k oslovení jedné ze studentských organizací sdružujících zahraniční studenty na UPOL. Skrze tuto organizaci se podařilo navázat kontakt s indickými studenty, ovšem pouze skrze prostředníky, kteří ze začátku regulovali můj kontakt s nimi. Tento „gatekeeper“ mým jménem sám nejprve oslovil potenciální participantky a po jejich souhlasu je se mnou zkontaktoval. Z celkem 20 žen, které mi byly doporučeny, ovšem jen 5 souhlasilo s následnou spoluprací. Další participantky byly sbírány metodou „snowball“ (Švaříček, Šedřová, 2007). S každou z participantek byl nejprve navázán kontakt skrze internetové sociální sítě, kde proběhla prvotní komunikace, až poté došlo k osobnímu setkání. Během této prvotní fáze došlo k samovolně vytvořenému vzorku (Miovský, 2006, s. 133). „Gatekeeper“ byl sám indického původu a žijící ve Velké Británii, tedy všechny ženy, se kterými mne zkontaktoval, byly taktéž indického původu a žijící ve Velké Británii.

4.3.1 Charakteristika vzorku

Jak již výše bylo zmíněno, všechny zahrnuté ženy v době výzkumu byly svobodné a nezasnoubené. Ve výsledku všechny participantky spojovaly následující charakteristiky: jedná se o ženy mezi 19–24 lety indického původu narozené v první generaci ve Velké Británii či se přestěhovaly v raném dětství. V době provádění výzkumu byly všechny svobodné a nezasnoubené a studující na Lékařské fakultě Univerzity Palackého v Olomouci v rozdílných ročnících. Mimo jiné všechny participantky spojovalo místo bydliště, neboť všechny v době výzkumu bydlely na

¹⁴ Jedná se o instituce monitorující situaci cizinců pobývajících na území ČR, která dále poskytují služby samotným cizincům i zaměstnavatelům a regionům.

společné univerzitní koleji Neředín, kde se sdružuje valná většina zahraničních studentů, převážně hlásících se k asijskému původu. Působí zde neformální komunita sdružující studenty indického původu bez ohledu na místo jejich bydliště, která poskytuje studentům zázemí v otázkách studijních i kulturních. Vzhledem k rozdílnému místu původu rodiny participantek panovala v etnické a náboženské příslušnosti značná rozmanitost. Tři ženy se hlásily ke křesťanství, tři k hinduismu, jedna k islámu a jedna vyznávala sikhismus.

4.4 Postoj participantů k výzkumu

Jak jsem již nastínila výše, většina oslovených žen se zdráhala do výzkumu zapojit. Z celkem dvaceti oslovených žen souhlasilo se spoluprací pouze devět. Největší překážkou byla jejich obava ze setkání se mnou jako s cizím člověkem. Teprve po ujištění od „gatekeepera“, který v tomto případě byl jejich spolužák a známý, a po následné komunikaci přes sociální sítě byly ženy svolné ke spolupráci a osobnímu kontaktu. Další překážkou, která ženy odrazovala, byl jejich pocit nedostatečné znalosti tématu či jeho příliš intimní tematika. Po ujištění, že jejich obeznámenost s tématem je dostačující a že hlavní zájem je kladen na jejich osobní zkušenost, souhlasily se spoluprací. Ve výsledné fázi většina žen projevila nadšení z tématu, jelikož se díky němu mohly dle svých slov *„lépe zorientovat ve vlastní kultuře“* a utřídit si své vlastní názory na toto téma. Nadšení projevily i nad mým zájmem o toto téma a vyslovily zájem o další setkání.

4.5 Reflexivita a důvěrnost

Před samotným začátkem rozhovoru byly ženy seznámeny s cílem mého výzkumu, jakož i s procesem zpracování získaných rozhovorů a jejich následným použitím. Počáteční obavy z nahrávání rozhovoru zmizely po ujištění, že nedojde ke zneužití jejich odpovědí. Na počátku každého setkání byly ženy informovány o možnosti

neodpovídat na otázky či rozhovor kdykoliv ukončit. Ovšem k této alternativě nikdy nedošlo.

Po oboustranné dohodě o anonymitě participantek byl každé z nich přidělen pseudonym, pod kterým v této práci vystupují. Rovněž byly pozměněny či vynechány údaje, které by mohly vést k jejich identifikaci. Tato dohoda byla stvrzena pouze ústně a následně nahrána na začátku každého rozhovoru, jelikož písemný souhlas participantky nevyžadovaly.

Má vlastní pozice coby ženy byla v tomto případě více než výhodou. Rozpaky z mého výzkumu a zdráhání se setkat se mnou, které provázely počátky výzkumu ze strany participantek, by zdaleka nebyly překonány v případě, že by se rozhovory měly odehrávat s mužem.

Díky tomu jsem si byla vědoma toho, že dané téma se může jevit jako velmi citlivé a osobní. Z toho důvodu jsem se obávala uzavřenosti či neupřímnosti ze strany žen. Rozhodla jsem se proto každý kontakt se ženou nejprve zahájit skrze komunikaci přes sociální sítě, kde došlo k prvotnímu seznámení. V případě zájmu následovalo osobní setkání, kde probíhala volná komunikace. K samotnému nahrávání došlo až při druhém setkání. Touto cestou jsem se snažila navodit nejen příjemnou atmosféru, ale i vzájemnou důvěru.

Nemalý posun ve výzkumu pro mě znamenalo pozvání do kolejního prostředí, kde došlo k seznámení se s dalšími participantkami, ale především k lepšímu vhledu do struktury komunity zahraničních studentů, zvláště pak těch s indickým původem.

4.6 Analýza dat

Závěrečnou fází výzkumu, když už jsou získána potřebná data, je jejich analýza. Ve všech případech ženy vyjádřily souhlas s nahráváním rozhovoru¹⁵ v případě zachování jejich anonymity. Získané nahrávky nebyly přepisovány celé, ale upřednostnila jsem fragmentární přepis (Kaufmann, 2010). Při opětovném poslouchání nahrávek jsem přepisovala jen dané věty či úryvky textu, které mi přišly podnětné, přičemž jsem si ke každému fragmentu ihned psala poznámky a následné interpretace. V kombinaci s *biografickým rejstříkem*, který jsem si vytvořila ke každé participantce, jsem tak měla možnost ihned od počátku pracovat na teoretické části práce a zároveň kontrolovat správnost hypotéz.

Následně jsem zahájila fázi „restorying“ (Creswell, 2007, s. 56) s cílem vyprávěné příběhy reorganizovat do nového rámce, kdy jsem se snažila analyzovat klíčové části příběhů a propojit je společnou ideou. Vyprávěné životní příběhy v sobě zahrnují sociální a subjektivní konstrukce toho, co je v nich prezentováno, a je tak možné odhalit rozdíl mezi vyprávěnou a prožitou historií (Flick, 2007, s. 347). Uwe Flick tento proces označuje jako „rekonstrukci životní konstrukce“ (Ibid., s. 347), kdy podle něj je cílem narativního designu rekonstruovat tyto procesy, které vnímaný obraz reality vytvářejí. Výsledky analýzy těchto narativů jsem se rozhodla nepředkládat jako ucelené jednotlivé životní příběhy, ale vyprávět životní příběhy těchto žen skrze společná témata a sdílené zkušenosti, které se v jejich narativech objevují.

4.6.1 Způsob psaní práce

Na základě výše popsané analýzy jsem zjistila tři výsledná témata, která reprezentují nejdůležitější fenomény, na kterých lze nejlépe zkoumat vybrané téma domluvených sňatků. Těmito výslednými tématy je navazování neformálních partnerských vztahů,

¹⁵ Nahrávky rozhovorů se nachází v osobním archívu autora.

manželství a vliv vysokoškolského vzdělání. Tato tři témata budou dále tvořit základní kostru celé práce. Práci jsem se rozhodla členit do jednotlivých kapitol, kdy každá kapitola je zaměřená na jedno z centrálních témat. Práci nerozděluji na teoretickou a empirickou část, ale obě části propojuji. Teoretický základ bude zahrnut do kontextu zjištěných výsledků a bude sloužit ke zjištění a prezentaci pohledu participantek na dané téma a jejich osobní zkušenost s ním.

Skrze jednotlivá témata budu prezentovat názory a postoje jednotlivých participantek nejen k jednotlivým tématům, ale k celému zkoumanému fenoménu vztahu vysokoškolského vzdělání a domluveného manželství. Mimoděk jsou tak vyprávěny životní příběhy zúčastněných žen a jejich cesta za budováním vlastní budoucnosti.

5 Partnerské vztahy

Navazování partnerských vztahů je jednou z nejběžnějších aktivit, které patří k období dospívání a času strávenému na vysoké škole. Přesto všechno je tato vysoce osobní záležitost ovlivněna kulturními normami včetně norem náboženských každého jedince. Právě setkávání různých kulturních norem týkajících se „randění“ a partnerských vztahů a jejich vyjednávání bude hlavní myšlenkou následující kapitoly.

5.1 Navazování partnerských vztahů v diaspoře

Některé dosavadní studie soustřeďující se na téma přejímání kulturních norem u indických imigrantů mapují zkušenost adolescentů a mladých dospělých s navazováním partnerských vztahů. Dasgupta (1998) či Talbani a Hasanali (2000) spatřují jako jeden z klíčových faktorů pro hodnocení asimilace „randění“ a navazování partnerských vztahů u dětí těchto imigrantů. Společným závěrem těchto studií se jeví shoda na nejednoznačném postavení těchto adolescentů a jejich možnostech „randění“. Tyto děti jako zástupci první či už i druhé generace zastávají již liberálnější pohled na předmanželské vztahy a dožadují se větší autonomie v rozhodování (Netting, 2006; Talbani, Hasanali, 2000). Netting (2006, s. 129) tento stav ve své studii popisuje jako *„balancování mezi dvěma kulturami“*, kdy děti imigrantů stojí jednou nohou ve světě své rodiny a komunity, kde jsou vedeni k vážení si a dodržování tradičních hodnot, zatímco druhou nohou stojí v kultuře dané země, ze které přijímají hodnoty nové. *„Zatímco rodiče více lpí na tradicích a víře, jejich děti se mnohem rychleji adaptují na standardy jejich nového okolí“* (Ibid., s. 130). Konflikt mezi těmito dvěma modely tak v nemálo případech může vyústit v boj s vlastní identitou a blízkou rodinou. Zvláště potom v mladém věku, což se projevuje při výběru budoucího partnera, navazování milostných vztahů či vůli vstoupit do domluveného manželství (Donner, 2016; Bhopal, 2000; Netting, 2016).

Otázka navazování předmanželských partnerských vztahů dostává v diaspoře nový rozměr. Díky rozdílnému postoji k předmanželským vztahům či tzv. „randění“ v indické a evropské či americké kultuře se mezi oběma postoji vytváří tření. Rodiče, kteří se přestěhují a vychovávají své dospívající děti v prostředí s odlišným přístupem k těmto vztahům, jsou nuceni na tyto změny a impulsy reagovat a rozvolnit, či naopak zpřísnit svůj postoj k nim (Wilson, 2006). Navazování předmanželských vztahů je indickými rodiči viděno jako ohrožující tradiční rodinný model a je vyhodnoceno jako nežádoucí, a to především u dcer, u kterých se očekává větší opatrnost při sociálních aktivitách (Dasgupta, 1998; Wilson, 2006). Jako reakce na odlišné praktiky adolescentů se rodiče mnohdy uchylují k izolování svých dětí od špatných vlivů. Jedním z projevů ze strany rodičů je zákaz nočního vycházení pro děti či navštěvování různých večírků a společenských akcí konajících se mimo komunitu. Tím mají snahu ochránit své dcery před zneuctěním v podobě nevhodného kontaktu s chlapci a zároveň neohrozit tradiční normy chování (Talbani, Hasanali, 2000; Wilson, 2006; Dasgupta, 1998).

Postoj dětí se ovšem v době dospívání mnohdy začíná různit od názoru jejich rodičů. Výzkumy (Wakil et al., 1981; Talbani, Hasanali, 2000; Netting, 2006) provedené na toto téma poukazují na to, že druhá generace narozená v diaspoře je mnohem otevřenější zkušenosti předmanželských vztahů než jejich rodiče a prarodiče, kteří na rozdíl od svých dětí mají přímou zkušenost s tradiční kulturou. Otevírá se zde debata mezi potřebou socializace a trávení času s vrstevníky a přáteli oproti kritice trávení času s opačným pohlavím za účelem zábavy a vztahu. Na druhou stranu je zde stále silný vliv výchovy rodičů a názorů vrstevníků z komunity.

5.2 Kulturní pohled na randění

Rozdílná výchozí situace pro rodiče a jejich děti byla výzvou v komunikaci o tomto tématu i pro mé participantky. Participantky vyjádřily, že při komunikaci s rodiči

o tomto tématu panuje otevřenost a ochota ze strany rodičů, nicméně je stále přítomná bariéra v oblasti porozumění. Ze strany rodičů se jednalo především o nedostatečné porozumění celému konceptu „randění“, který považovali pouze za „západní“ výdobytek či koníček pro výplň času (Talbani, Hasanali, 2000). Absence tohoto konceptu v jejich kultuře vedla k neporozumění tohoto chování a následně ke snaze o jeho potlačení u svých dcer.

V indické kultuře je opravdu velmi neobvyklé mít přítele. Očekává se, že někoho budete mít – a pak si ho vezmete. Mahika, č. 2¹⁶

Mluvili jsme o tom s mými rodiči, měli bychom mít v životě jeden vztah, měl by to být náš manžel, mělo by to být s vědomím našich rodičů. Bylo nám řečeno ... Jejich (rodičů) záměrem je vždy manželství. Myslím, že dokonce nemají slovník pro příležitostné vztahy s chlapcem. Emily, č. 1

Participantky samy reflektují atypičnost navazování partnerských vztahů v indické komunitě. Zdůraznění spojitosti „randění“ a manželství odkazuje ke kulturnímu očekávání a normám, ale také k očekávání jejich rodičů. Vědomí odmítavého či nechápavého postoje rodičů bylo jednou z hlavních příčin, proč se participantky rozhodly, že v případě navázání vztahu jej budou před svou rodinou tajit. Přestože se vyjádřily o svém dobrém vztahu s rodiči a otevřené komunikaci, obávaly se, že by toto zjištění jejich rodiče zklamalo a změnilo jejich vztah. Pouze dvě participantky měly odlišnou zkušenost, kdy jejich rodiče měli povědomí o jejich vztahu, ovšem ani v tomto případě se nejednalo o otevřenou diskusi.

Pokud budu chodit s někým, koho si nebudu hodlat vzít, a moji rodiče to zjistí, tak nebudou šťastní. Bude to jako: „Jaká je potřeba?“ Clara, č. 1

Je tam docela velký rozdíl u indických rodičů, když přijde na randění s chlapci. Mám povoleno chodit ven s chlapci, ale musím je nejprve představit rodičům. A pak můžu jít na párty a na večeri. I když je to jen kamarád, tak žádám o povolení. Dimple, č. 1

¹⁶ Všechny citace rozhovorů obsažené v práci jsou přeloženy z anglického originálu.

Porozumění a případné svolení se svými aktivitami ze strany rodičů, které participantky hledají, má původ v přání nezklamat své rodiče. Míra přijetí norem správného chování je v tomto případě natolik silná, že participantky toto svolení vyhledávaly i v případě, kdy žily mimo rodný dům a nebyly pod dohledem své rodiny. Dimple stejně jako Mahika vysvětlovaly tuto situaci nikoliv strachem ze svých rodičů, ale obavami o jejich reakci. V centru jejich váhání svěřit se v případě takové události svým rodičům stála obava, že by se rodiče zklamali v jejich chování, což by mohlo ovlivnit jejich vzájemný vztah. Strach ze zklamání rodiny a snaha ochránit je před bolestí byl i jednou z motivací odložení či utajení partnerského vztahu. Takovou obavu vyjadřovaly všechny participantky – stejně jako Dimple:

Moji rodiče mě nechají randit, dovolili mi to, ale byli by tím raněni. Jednou to bude pro ně velká věc. Dimple, č. 1

5.3 Randění jako cesta k manželství

Postoje participantek k partnerským vztahům byly velmi uniformní, převládal společný názor, že důvodem pro navázání partnerského vztahu by mělo být manželství. Všechny se shodují, že jediný případ, kdy by se svěřily rodičům o svém partnerském vztahu či jej přivedly domů, je ten, kdy by tento vztah považovaly za „vážný“ a byly si jisté, že s tímto člověkem chtějí uzavřít manželství a rodiče by tuto volbu schválili.

Nemám ráda, když lidé hodně randí. Já preferuji si někoho najít a pak ho přivést domů, někoho, kdo je ten pravý...Mohla bych to říct rodičům, kdybych měla přítele. Ale pravděpodobně ne přímo. Pokud budu s někým chodit, tak jim to neřeknu. Ale pokud budu mít vážný vztah, tak jim to řeknu. O svých předešlých vztazích jsem jim řekla...Je to hezké, že se s tím můžu svěřit. Pokud ano, tak to bude bližší vztah. Adhira, č. 2

Adhira byla jedna z participantek, jež měla poněkud benevolentnější postoj k „randění“ a kontaktu s muži. Přesto u ní ovšem, stejně jako u ostatních

participantek, převládala obava o názor rodičů a rodiny na její chování. Očekávání uzavření manželství v případě zveřejnění vztahu vedlo ke zdrženlivosti u synů i dcer. Za těchto podmínek může představení partnera vést k domněnce brzkého sňatku a jeho očekávání, což v participantkách vyvolávalo nejistotu a pocit nátlaku. Tyto pocity participantky spojovaly především s očekáváním jejich rodičů a jejich reakcí v případě potenciálního rozchodu s partnerem, který by nevyvolal nevoli pouze v rodině, ale také v širší komunitě. Participantky vyjadřovaly také obavy o svou pozici v rodině a svůj vztah k rodičům v případě neúspěšného vztahu, který již jednou veřejně oznámily.

Rozdílná „*kultura randění*“ vede k nepochopení potřebě seznamování se a získávání sociálních zkušeností, které je v „západní“ společnosti mladými lidmi praktikováno. Trávení volného času s někým bez úmyslu uzavřít sňatek je vnímáno jako bezúčelné jednání, kdy jedinec plýtvá svým časem a energií.

Podle mého názoru by měl člověk randit za účelem manželství. Nechci ztrácet svůj čas. Ani moji bratrance nesmí chodit ven s dívkami. Rodiče říkají, že se nebudou ženit brzy, tedy nepotřebují přítelkyni...Moje sestra měla dovoleno si někoho najít na univerzitě. Moje máma souhlasila, aby mluvila s chlapci a chodila s nimi ven, protože měla cíl se vdát. Stejný rozhovor jsem měla s matkou i já. Jenže já nemám záměr se teď vdát, takže s nikým nechodím.
Nira, č. 2

Výpověď Niry slouží jako příklad, který reprezentuje sdílený postoj k „randění“ a vztahům mezi všemi vybranými participantkami. Společným rysem byl nejen postoj jejich rodičů, kteří jasně razili názor navazování partnerských vztahů pouze za účelem sňatku, ale také přijetí této normy samotnými participantkami. Ty následovaly přání svých rodičů zdržet se kontaktu s muži, a to dokonce i v případě, že studovaly a žily mimo dosah jejich kontroly. Přijetím představy správné normy pro interakci s muži a navázáním vztahu participantky potvrzovaly svou

náboženskou a etnickou příslušnost, a naopak se vymezovaly proti svým vrstevníkům mimo komunitu.

Předešlé výzkumy provedené na postoje k partnerským vztahům a „randění“ v diaspoře pojednávají o balancování mezi dvěma kulturami, kde dochází u mladých dospělých k prolínání obou kultur – hostitelské i dědičné (Wakil et al., 1981; Dion & Dion, 2001). Talbani a Hasanali (2000) předpokládají, že adolescenti vyrůstající v „západní“ společnosti bez výhod kulturní zkušenosti se mohou lehce ocitnout v konfliktu mezi svým kulturním dědictvím a hostitelskou kulturou. Přestože se zde jednalo rovněž o mladou generaci vyrůstající v diaspoře, jejich postoj k partnerským vztahům byl velmi tradiční a závislý na genderových stereotypech a hodnotách dědičné kultury. Kromě dvou participantek, které měly odlišnou zkušenost s navazováním partnerských vztahů, participantky souhlasily se vzorem předkládaným jejich rodinou a snažily se jej následovat. Studium na vysoké škole a získání nezávislosti skrze bydlení mimo dohled rodičů nemělo na rozhodnutí vstoupit do partnerského vztahu či se alespoň scházet s muži žádný vliv. Naopak tyto aspekty podpořily rozhodnutí zříct se těchto aktivit a soustředit se na proces vzdělávání, který participantkám zajistí v budoucnu jejich nezávislost.

Převládání tradičního pohledu na partnerské vztahy jako na exkluzivní záležitost určenou pro hledání partnera do manželství již předem odsoudilo veškeré aktivity, jejichž cílem není založení rodiny a manželství, jako zbytečné a nevhodné pro mladé ženy. Z toho plynulo rozhodnutí nesdílet detaily svého intimního života s rodiči, ale oznámit případný vztah až ve chvíli, kdy si je pár jistý svým úmyslem uzavřít sňatek. *„Tahle taktika – randění bez informování rodičů, udržování v rámci akceptovatelných hranic, zachovávání indického systému jako pojištění a užívání si období dočasné svobody – funguje pouze do chvíle, kdy se vztah stane vážným“.* (Netting, 2006, s. 139). V případě rozhodnutí uzavřít sňatek se pár ocitá v situaci, kdy musí přesvědčit rodinu o vhodnosti výběru jejich partnera, čemuž se budeme věnovat v další kapitole.

6 Manželství v indické diaspoře

Písemné prameny, jedním z nich je i *Manuův zákoník*, ve své době přiznávají osm různých způsobů uzavření sňatku. „*První čtyři se od sebe liší jen jemnými rozdíly a při každém z nich otec předává ženichovi dceru slavnostně a se všemi obřady, vlastně jako dar k plození dětí a účasti na náboženských obřadech. Dalšími čtyřmi cestami, jak se oženit, byly: svatba z lásky, při níž se žádné obřady konat nemusely, dále uloupení dívky, její koupě a únos*“ (Marková, 1998, s. 36). Většina uskutečněných sňatků v indické společnosti je v současné době „domluvená“. Jedná se o takový typ sňatku, ve kterém je budoucí manželský pár cíleně vybrán a vzájemně představen rodiči z obou stran. Tradičně se předpokládá, že rodiče projdou celým rituálem namlouvání namísto svých dětí (Nanda, 2000). V některých případech, převážně v rurálních oblastech, se nevěsta se ženichem setkává až v den sňatku a předmanželský kontakt je dovolen pouze skrze dopisy a telefonáty, či je zakázán úplně (Allendorf, Pandian, 2016). Nicméně tento případ je stále méně častý a děti jsou více zapojovány do procesu rozhodování (Nanda, 2000; Allendorf, 2013; Bhopal, 2011). Hlavními faktory při domluveném manželství jsou především tzv. „*match*“ rodin neboli shoda na základě etnické a náboženské příslušnosti, ekonomický a sociální status jeho či její rodiny. Nadále jsou zde pak drobnější, byť nezanedbatelné požadavky jako vzhled, vzdělání a zaměstnání budoucího partnera či partnerky. V neposlední řadě také schválení výběru z pohledu astrologie (Nanda, 2000; Allendorf, Pandian, 2016; Puri, 1999).

Dodržování praktiky domluvených sňatků je vnímáno jako jeden z faktorů ovlivňujících udržování tradic spojených s etnickou a náboženskou identitou¹⁷. Jak již bylo zmíněno, volba budoucího partnera povětšinou závisí na několika faktorech, jako je náboženství, kasta, místo původu a další (Mukhopadhyay, 2012). Nicméně v poslední době se čím dál častěji objevuje názor, že kasta či případně subkasta je méně důležitá při výběru budoucího partnera (Banerjee et al., 2013). Naplnění všech

¹⁷ Je zde zamýšlena deklarace vlastní příslušnosti k etnické a náboženské skupině. Dále se tématem zabývá např. Václavík, D. a Lužný, D. (2010).

těchto pomyslných přihrádek při výběru partnera se může jevit jako komplikovaný úkol, a to zvláště pak v diaspoře, kde se šance nalezení vhodného partnera dále snižují. Při sjednávání domluveného sňatku se kromě potenciálního páru a jejich rodičů na procesu podílí i široká rodina a dohazovačky či dohazovači, kteří tuto činnost mají přímo jako živnost (Mukhopadhyay, 2012). K vyhledávání potenciálního ženicha či nevěsty mohou kromě tradičních cest, jako jsou rodinní příslušníci a profesionální dohazovačky, sloužit manželské inzeráty či aplikace určené k tomuto účelu (Aguiar, 2018; Wakil et al., 1981). Jedním z prvních uveřejněných byl inzerát z roku 1870 (Mukhopadhyay, 2012), přičemž obliba těchto inzerátů přetrvala do dnešních dní, ovšem pomalu jsou nahrazovány internetovými aplikacemi. V aplikacích určených pro tzv. „randění“ či na stránkách pro uzavírání sňatku, jako jsou LoveVivah.com, Shaadi.com či Jeevansathi.com se segregují zájemci dle náboženství, etnicity či kasty. Aplikace a internetové stránky vznikající pro usnadnění spojení jsou efektivním místem pro konstrukci společné identity (Aguiar, 2018).

Instituce manželství historicky definuje strukturu jihoasijské komunity skrze předepsaná maritalní pravidla uvnitř této komunity. Společnost v Indii udává mnoho sociálních norem a očekávání, které formují instituci manželství včetně třídy, kasty a pohlaví (Bowman, Dollahite, 2013). Domluvená manželství tvoří klíčovou součást ekonomické, sociální a politické stability, přičemž jsou myšlenky a praktiky tohoto typu sňatku přímo propojené se sociálními vztahy (Bhopal, 2011; Aguilar, 2018). Z tohoto důvodu dochází v rodinách k socializaci dětí již v raném dětství. *„Když je manželství důležitým cílem v kultuře, má příprava formu tiché socializace rodiči, pokud jde o postoje, hodnoty, dovednosti a podobně. Rodiče dávají přednost přípravě svých dětí na manželství a začínají je učit, když jsou mladí“* (Bowman, Dollahite, 2013, s. 212). Při domluveném sňatku hraje nejdůležitější roli etnická a náboženská identita páru, která se skrze tyto sňatky dále potvrzuje a buduje nejen u daného páru, ale i v širší rodině a komunitě (Bhopal, 2000; Bhopal, 2011; Aguilar, 2018). Poslední desetiletí byl

po světě zaznamenán značný úpadek domluvených sňatků v částech Afriky i Asie vlivem šíření liberálnějšího postoje k autonomní volbě a sňatkům z lásky a zlepšováním postavení žen (Allendorf, Pandian, 2016). Naopak se stále více prokazuje vzrůstající preference sňatku založeného na vzájemné lásce a vlastní volbě na základě „západního“ vzoru, o čemž bude pojednáno níže.

6.1 Manželství jako udržování pospolitosti

Současný diskurs spojený s otázkou manželství v diaspoře pracuje s konceptem domluveného manželství jako s ideou vyjadřující společnou kulturní identitu (Aguiar, 2018). Domluvené manželství v jihoasijské diaspoře se stalo součástí vyjádření kulturního nacionalismu (Aguiar, 2018; Donner, 2016). Pojetí konceptu domluvených sňatků jako součásti kulturního dědictví ženy vedlo k jejich respektování a přijetí jakožto součásti vlastní kulturní identity a tradice. Domluvené sňatky jsou i v dnešní diaspoře vnímány jako součást tradice a kultury, které chtějí její členové dodržovat, protože tyto tradice a kultura tvoří součást toho, kým jsou – a dotváří jejich identitu (Bhopal, 2011; Bhopal, 2000). Koncept domluveného manželství napříč indickou komunitou bez ohledu na vyznávané náboženství zastupuje spojující prvek pro všechny dílčí skupiny komunity a nabízí možnost společné identifikace. Instituce domluveného manželství vyjadřuje sociální vztahy v diaspoře a vazby ke komunitě k prosazení etnické či náboženské příslušnosti díky čemuž může působit proti asimilačnímu procesu. Aguiar (2018) zachází v této myšlence ještě dále a argumentuje, že snaha o anti-westernizaci projevovaná skrze tuto instituci je ve skutečnosti rezistencí proti asimilaci. Změny v manželských praktikách reartikulují identitu komunity v dynamickém kontextu diaspory. Pokud se komunita vyhraní, může to znamenat její liberalizaci skrze exogamní praktiky, i když ne vždy zvýšenou flexibilitu (Ibid.).

6.2 Postoj k domluvenému manželství

Všemi těmito procesy a vlivy si prochází děti vyrůstající v diaspoře a hledající si v ní i svého budoucího partnera. Pokud se chtějí připojit a vstoupit na „sňatkový trh“ s cílem najít si partnera, dříve či později jsou synové i dcery nuceni vybrat si svůj postoj k tomuto systému. Postoje k domluvenému sňatku u žen si byly vcelku velmi podobné. U první generace žen narozených v diaspoře či těch, které v ní prožily výraznou část svého dětství a dospívání, se názory na domluvené manželství a ochota do něj vstoupit liší od postoje generace jejich matek a babiček. Žádná z žen nespatořovala domluvené manželství jako povinnost ani v rámci kulturního očekávání. Domluvené manželství spatořovaly jako součást své etnické identity a tradice, které je třeba ctít, nicméně nepociťovaly žádný tlak ani povinnost do takového manželství vstoupit.

Pouze Adhira jako jediná zcela odmítala domluvené manželství pro sebe sama z důvodu osobních preferencí, ale s konceptem jako takovým souhlasila a nespatořovala vněm nic zlého. Všechny ostatní participantky se shodovaly ve své preferenci si nejprve nalézt manžela sama, tedy mít tzv. „*love match*“¹⁸. Až teprve v případě neúspěchu by požádaly o domluvené manželství. Výraz „*požádat o manželství*“ je zde velice důležitý, neboť hlavní podmínkou domluveného manželství je jeho dobrovolnost z obou stran – nevěsty i ženicha.

Pro Latu a Chandru domluvené manželství nepředstavuje instituci útlaču ani omezení pro ženy. Dle jejich názorů koncept domluveného manželství prošel za několik posledních let značnou transformací v závislosti na požadavcích doby a samotných účastníků, tedy mládeže, která do něj vstupuje. Domluvené manželství se podle nich dnes proměnilo spíše do „*představení*“ dvou cizích lidí skrze jejich rodiny. Následný proces namlouvání je zcela v režii páru – stejně jako finální rozhodnutí.

¹⁸ Výběr partnera založený na náklonnosti.

Myslím, že v „love marriage“ znáte člověka ještě před manželstvím; ale nejsem proti domluvenému manželství, protože mí rodiče mi vyberou někoho dobrého. Není to tak, že musíte té osobě říct ano, to by bylo donucené manželství...Když vám rodiče vyberou manžela, nemusíte říkat ano, to je donucení. Pokud se vám líbí, řeknete ano, pokud ne, tak ne. Jediný rozdíl mezi dohodnutým manželstvím a „love marriage“ je ten, že v „love marriage“ znáte manžela mnohem dříve. Lata, č. 2

Časový rozdíl v komunikaci s partnerem a angažovanost třetí strany, které Lata zmiňuje spolu s ostatními participantkami, jsou zmiňovány i v soudobé literatuře. Současná mládež či mladí dospělí v jihoasijské komunitě nazývají domluvené sňatky spíše „představením“, při kterém dochází k seznámení se s potenciálním partnerem a jeho rodinou, přičemž se pár může sám rozhodnout o dalším průběhu namlouvání (Bhopal, 2011). Samotní rodiče zde zastupují spíše roli seznamovací služby než nuceného dohledu. „Mnoho dnešních dohodnutých sňatkových praktik je různě upraveno, aby se zmírnily nebo vymýtily historické rysy, jako jsou věna, horoskopy nebo setkání před svatbou, a aby se zavedly prvky spojené se západními milostnými příběhy, jako je rovné manželství, svoboda volby, sexuální touha a diskurs intimity vyjádřený terapeutickými termíny jako „mluvit o věcech“ (Aguiar, 2018, s. 8). Dokonale tuto změnu vystihuje Nira, která domluvené manželství nazývá doslova „rande naslepo“, kdy se setkávají dva naprosto cizí lidé s úmyslem pokusit se navázat spolu vztah. Rozdílem v tomto případě jsou pouze rodiče, kteří zastupují roli seznamovací služby a vybírají protějščího partnera o něco pečlivěji.

T: Myslíš, že je rozdíl mezi „love marriage“ a domluveným manželstvím?

R: Nejdříve ano, ale z dlouhodobého hlediska ne. V „love marriage“ si vybíráte osobu, se kterou jste již předem strávili čas, dobře ji znáte. V dohodnutém manželství jste představeni někým jiným a prostor mezi představením a manželstvím je kratší. Nejste si tak blízcí jako v „love marriage“, ale časem se lásce naučíte. Strávíte spolu dost času a milujete

se...V dohodnutém manželství vám některá třetí strana představí vašeho partnera. Je to jako rande naslepo. Nira, č. 2

Opět se zde opakuje již zmíněný faktor času stráveného s potenciálním partnerem a účast třetí strany, která zprostředkuje seznámení. Fakt, že je domluvené manželství nazýváno jako „představení“ či přímo „rande naslepo“, podporuje tvrzení participantek o tom, že dnešní domluvená manželství prošla modernizací a již se téměř neliší od „normálních“. V interpretaci obou modelů pro manželství docházelo ke stírání rozdílů mezi nimi, přičemž jako ten základní rozdíl byl ponechán způsob seznámení se páru. I v případě domluveného sňatku participantky věřily, že manželství bude šťastné nebo alespoň úspěšné díky společné snaze. Domluvené sňatky jsou koncipovány na předpokladu, že pár má před sebou celý život na to, aby se poznal a přišla do jejich vztahu láska (Nanda, 2000; Khandpur, 2017). Jako mnohem důležitější faktor je považována kompatibilita obou rodin, neboť jak bylo zmíněno, sňatek v indické společnosti není spojení pouze dvou lidí, ale dvou rodin (Nanda, 2000; Khandpur, 2017; Lessinger, 2008; Donner, 2016).

6.2.1 Komunikace s rodiči

Souhlas a pozitivní postoj k domluvenému manželství ženy dokládaly především důvěrou ve správnost rozhodnutí rodičů při hledání a výběru partnera. Společnou myšlenkou bylo, že manželství, a tedy i výběr partnera je jednou z nejdůležitějších situací v životě, a proto by měly mít ženy podporu a vedení svých rodičů, kteří jsou mnohem zkušenější. Ženy věřily jejich úsudku nejen v praktických otázkách při výběru partnera, jako je socioekonomické zázemí a náboženství, ale byly si jisté, že jejich rodiče zohlední i jejich osobní preference.

Myslím, že bych mohla uvažovat o domluveném manželství, protože moji rodiče...oni vědí, co mám ráda, vědí, co je pro mě dobré, a chtějí, abych byla šťastná. Myslím, že vyberou dobře, jsou dost moderní. Lata, č. 2

Oni (rodiče) by to mohli zvážit (domluvené manželství), ale je to na mně, zeptají se mě, co chci. Jsem otevřená oběma variantám, abych byla upřímná. V dohodnutém manželství to bude...pravděpodobně najdou někoho, kdo bude Malayali a hinduista, někoho z dobrého prostředí, dobré rodiny. Bylo by to velmi konkrétní. Ale rozhodně to bude šťastné.
Mahika, č. 2

Důvěra v úsudek rodičů a respektování jejich rozhodnutí či doporučení je podložená úctou k rodičům a starším členům rodiny stejně jako přesvědčením nedostatku vlastních zkušeností v podobných situacích (Nanda, 2000). Podporou v tomto rozhodnutí je i přizvání dívek do procesu „matchmaking“ a respektování jejich názoru při konečném rozhodnutí. V rámci zlepšování postavení žen jsou dcery čím dál častěji zapojovány do procesu domluveného sňatku (Nanda, 2000; Allendorf, 2013; Bhopal, 2011). Ohled je brán nejen na jejich názor, ale je jim přisouzena i aktivnější role při hledání partnera a kontaktu s potenciální rodinou. Možnost otevřeně komunikovat s rodiči o budoucím manželství a jejich pomoc v hledání partnera, či naopak v jeho odkladu, byla ženami zmíněna jako nesmírná podpora, která jim dávala pocit bezpečí.

6.3 Donucené manželství

V souvislosti s otevřenou komunikací s rodiči a vytvořením bezpečného prostoru pro domlouvání sňatku je nutné zmínit případné důsledky, pokud by ke kooperaci mezi rodiči a dětmi nedocházelo. Existující diskuse na téma domluvených sňatků nutně vyžaduje rozlišení pojmů „donucený“ a „domluvený“ sňatek. V západních zemích, kam odchází do diaspory značná populace příslušníků nejen indické národnosti, ale také pákistánské, bangladéšské či jiné, je otázka domluvených, případně donucených sňatků stále aktuálním tématem v migrační politice dané země (Aguilar, 2018). Média v těchto zemích nicméně užívají výše zmíněné termíny „domluvený“ a „donucený“ v ne zcela jasných významech. Nebo je dokonce přímo zaměňují, čímž dochází k dezinterpretaci a konstrukci nesprávné představy o těchto

praktikách. Za „donucený“ sňatek neboli „forced marriage“ je považován takový typ sňatku, kdy není jednou ze stran uzavírajících sňatek vyjádřen přímý souhlas. Vytvoření jasné definice platné za všech situací jen za tohoto předpokladu ovšem selhává. Často se tak může dít z důvodu, že souhlas je vyjádřen pod tlakem či pouze z přání nezklamat rodinu (Siddiqui, 2003; Bhopal, 2011). V některých případech dochází k zasnoubení či sňatku ještě před dosažením plnoletosti snoubenců v zastoupení jejich rodičů.

V návaznosti na předchozí debatu o změně vzorce a liberalizace domluvených sňatků nezůstalo téma donucených sňatků bez povšimnutí ani mezi participantkami. Koncept donucených sňatků byl vnímán ze strany žen natolik silně, že rezonoval napříč celým tématem manželství. Snaha zdůraznit rozdíl mezi „domluveným“ a „donuceným“ sňatkem vedla k tendenci tyto dva koncepty nikoliv porovnávat, ale dávat do vzájemného kontrastu, jak jen to bylo možné. Příslušníci jihoasijské komunity v diaspoře upozorňují na nesprávné uchopení těchto konceptů nejen ze strany médií, ale i ze strany imigračních zákonů, které vytvářejí nepravdivou reprezentaci jejich komunity a tradic.

Jen v tom chci udělat jasno. Donucené manželství je odlišné od manželství domluveného a lidi to může zmást. V domluveném manželství ženich s nevěstou mají slovo a jejich rozhodnutí je respektováno. Setkají se společně před svatbou, setkají se před tím s rodinou a vyjádří vzájemný souhlas. V donuceném manželství tohle vše chybí. Zahrnuje to také dětské sňatky a útlak žen, a to není dobré. Ve skutečnosti je to velmi nebezpečné. Nira, č. 2

Nira zde vyjadřuje obavy o zaměňování těchto dvou konceptů manželství, které může vést k chybné interpretaci a negativnímu postoji nejen k němu, ale i k celé kultuře, která je jeho nositelem. Upozorňuje zde na donucené manželství jako na čistě negativní fenomén. O nebezpečí šíření tohoto konceptu v diaspoře nehovoří pouze její členové, ale dostalo se také do povědomí veřejných politik. Koncept

domluveného manželství a přizvání dalších subjektů do rozhodování o sňatku – tím spíše u donuceného manželství – vyzývá současné normy evropské společnosti v oblasti manželské instituce. V roce 2007 byl britskou vládou přijat zákon o donuceném manželství (Civilní ochrana)¹⁹, který přesně stanovuje případ donuceného sňatku na myšlence „souhlasu“ se sňatkem (Aguiar, 2018). Snaha státu kriminalizovat donucené sňatky a chránit práva nejen žen, ale i mužů vede ke stále opakujícím se úpravám imigračních zákonů a k zásahu státu do formování sňatkových politik. *„V návrzích kriminalizace nucených sňatků prosazuje stát schopnost uchovat kulturu při zachování osobní svobody; usiluje o podporu národní integrity tím, že identifikuje přijatelné kulturní praktiky v souladu s neoliberálními ideály svobodné volby“* (Aguiar, 2018, s. 116). Odhaduje se, že ve Spojeném království každoročně dochází k 1 000 až 2 000 nucených sňatků (Werbner, 2005). Vysoká míra donucených sňatků vede k opakovaným intervencím ze strany státu do imigračních politik a nutí anglickou policii k zásahům v asijských komunitách (Wilson, 2006).

6.4 Genderová očekávání

Genderová očekávání spojená s indickou komunitou, která předpokládají naplnění hlavní ženské role jako manželky a matky, nebyla následována. Všechny ženy coby vysokoškolské studentky v první řadě zmiňovaly své studium na vysoké škole a cíl dosáhnout určitého vzdělání a po něm zaměstnání, které slibuje značnou nezávislost. Přestože stále považovaly manželství a mateřství za součást své budoucnosti a identity, nebyly jejich jedinou součástí. Naopak vybudování vlastní kariéry a dosažení cílů v akademickém prostředí nebylo pro ně jen cestou k ekonomické a sociální nezávislosti, ale především možností, jak najít smysl pro budoucí život.

Rozdílné kulturní očekávání je stavělo do nepříjemné situace pouze ze strany příbuzných žijících v Indii, kteří na rozdíl od jejich rodičů a příbuzných žijících v Evropě či Americe nadšení z jejich studia nesdíleli. Z reakce svých vzdálenějších

¹⁹ Forced Marriage (Civil protection) Act.

příbuzných se mnohdy ocitaly v pasti mezi očekávaným plněním tradičních rolí a vlastní potřebou růstu (Dion, Dion, 2001). Dlouhé studium stálo v rozporu s očekáváním brzkého sňatku a mateřství, které hrálo u těchto příbuzných nejdůležitější roli.

Mnoho žen z církve by je chtělo dostat do manželství (svobodné dívky), protože když studujete, máte práci a vdáte se, je to ztráta času. Je to jako: „Kam směřuje tvůj život?“ Je to názor, který se snaží vytáhnout. Ale dívky v mém věku to chtějí brát pomalu, dělat to, co chtějí. Věci se mění. Emily, č. 1

Nemůžu mít domluvené manželství, mí rodiče to respektují, ale mí příbuzní v Indii se stále ptají na můj budoucí sňatek. Je mi dvacet jedna let, a to je docela dost. Když jim řeknu, že mé studium je na šest let, tak se zachovají... „Ach můj bože! Co je s tebou špatně? Nemůžeš se nikdy vdát, nemůžeš mít děti...“ Adhira, č. 2

Názor rodiny na vzdělávání a s ním spojené odložení sňatku se dle slov participantek razantně liší v závislosti na tom, zda se jedná o příbuzné doma, tedy v diaspoře, či v Indii. Očekávání a tlak na mateřství dle jejich slov u příbuzných v diaspoře nepocítují, naopak jsou podporovány ve studiu a nabádány k odložení partnerských vztahů do doby úspěšného ukončení studia. Naopak kontradikce imperativu provdat dívku mladou, ale zároveň jí dopřát vzdělání, se objevuje nejen v diaspoře, ale i v zemích původu, jako je Indie, Pákistán či Bangladéš (Sen, Sengupta, 2012).

Chtěla bych se vdát v mých pozdních dvaceti letech. Chci začít sama, nejprve chci mít práci a vydělat si nějaké peníze...Budu pracovat několik let. Nira, č. 2

Já se budu vdávat později, protože teď studuji. Poté, co absolvuji univerzitu, mi moji rodiče začnou nabízet manželství. Lata, č. 2

Nira a Lata zde reprezentují shodný názor všech participantek spojený s ideálním věkem manželství. Jako magickou hranici, do které má být indická žena

vdaná, uváděly bez rozdílu třicáté narozeniny. Tato věková hranice představuje obecně přijímaný fakt, do kdy je třeba dceru provdat, aby se zabránilo její degradaci ve společnosti a snižování šancí na její další sňatek. Ženy, které nepovažovaly domluvený sňatek za svou první volbu, podotkly, že pokud by dosáhly věku třiceti let a byly stále svobodné, všechny by požádaly rodiče o domluvený sňatek jako o poslední možnost se provdat.

Nebude to ta nejlepší věc (dohodnuté manželství), můžu to zvážit, ale není to moje preference. Mohu o tom uvažovat po svých třicátých narozeninách. Mezi mou promoci a třicetinami bude šest let. Mám šanci si někoho najít a být stabilní...Není nejdůležitější být vdaná, je to moje volba, není to nucené, ale je to preferované. Clara, č. 1

Domluvený sňatek...To je poslední možnost. Neumím si to pro sebe představit, ale pokud si nikoho nebudu moct najít sama a budu stárnout, tak to zvážím. Chandra, č. 2

Pokud je vám třicet a nejste vdaná, lidé začnou mluvit a ptát se: „Proč nejsi vdaná? Kde je tvůj sňatek?“ Je to velká věc – rozhodnout se zůstat svobodná. Dokonce i pro muže. Manželství je důležitá součást indické kultury. Pro dívky před třicítkou, pro muže ve věku třicet jedna či třicet dva. Jestli se v tom věku nevdáš, lidé se začnou ptát a nabízet ti manželství. „Měla by ses vdát, měla by ses vdát. Tohle je pro tebe správný věk.“ Zvláště „tetičky“ na tebe budou útočit. Dimple, č. 1

Participantky v tomto bodě plně převzaly hodnoty svých rodičů a internalizovaly si genderová očekávání spojená se sňatkem. Představa zůstat tzv. „single“ po zbytek života nepřipadá pro participantky v úvahu jednak kvůli jejich vlastní touze být matkami a manželkami a mít tak naplněný život, jednak kvůli bolesti a zotuzení, které by způsobily rodičům, pokud by se neprovдалy. Neprovdaná dospělá žena v domě staví do špatného postavení nejen ji samotnou, ale také její rodinu, na které ulpí selhání ve výchově v očích druhých. Dle Mahiky i dalších žen by bylo pro ženu velmi nešťastné, pokud by zůstala neprovdaná. Stejně

to viděla i Dimple, která i připomněla nepříjemné společenské následky pro její rodinu, a to především pro její rodiče, na což by bylo pohlíženo jako na selhání.

Pokud se dívka nevdá, je to považováno za zodpovědnost rodičů. Bude to mít dopad na jejich respekt a reputaci ve společnosti...Pokud se nevdám, bude to mít následky pro mé rodiče a rodinu. Budou se mě snažit přesvědčit, nebudou mě tlačit, ale budou se snažit o tom se mnou mluvit. Dimple, č. 1

I přes podporu vzdělávání žen ze strany jejich rodiny a přizpůsobování okolností jejich studiu je mateřství a manželství spatřováno jako nejkrásnější část ženství doplňující identitu indických žen (Puri, 1999). Žádná z participantek ve svém okolí nikdy nepotkala neprovdanou ženu starší třiceti let a samy nevěděly, co jiného by ve svém životě mohly dělat, pokud by se pro cestu „single“ rozhodly. Absence alternativního scénáře, který nezahrnuje sňatek a mateřství, vybízí dívky k přijetí tohoto modelu kvůli neposkytnutí žádného jiného vzoru.

6.5 Love marriage

Nový prvek do tradičního konceptu domluveného manželství přináší rozšiřování ideje individuální volby a zapojení se do procesu domlouvání sňatku. Debata o lásce a přitažlivosti a jejich místu v indickém manželství je mnohem více rozvinutá v diaspoře než v samotné Indii (Allendorf, Pandian, 2016; Donner, Santos, 2016). Mladí dospělí ji tak ve svých rozhodnutích mnohem častěji zohledňují a dožadují se porozumění od svého okolí. Způsob vyjednávání obou modelů, tedy domluveného manželství a romantické lásky, a jejich výsledné propojení v praxi ovlivňuje nejen kulturní původ žen, ale také jejich vzdělání, v neposlední řadě i osobní preference (Donner, 2016; Bhopal, 2011).

6.5.1 Počátky „love marriage“

Rozšíření konceptu romantické lásky je spojeno, jak již bylo výše zmíněno, se společenskou změnou, modernizací a především globalizací jako šířitelem těchto myšlenek. Idea lásky je dávána do souvislosti se svobodnou volbou a jako základ legitimacy pro manželství, jež vede k utváření moderní identity (Hirsch, Wardlow, 2006; Giddens, 2012). „*Love marriage*“ a idea lásky jako důvodu pro uzavření manželství představuje střet moderních mechanismů s tradičními (Lessinger, 2008; Allendorf, Pandian, 2016). „*Love marriage*“ a individuální volba partnera ohrožuje tradiční praktiky domluveného manželství a tím i rodinnou a společenskou strukturu. Z tohoto důvodu dochází k odmítavým reakcím na šířící se koncept „*love marriage*“.

Počátek „*love marriage*“ neboli „*sňatku z lásky*“ jako samostatného konceptu je velmi těžké jednoznačně časově označit. Jak již bylo dříve zmíněno, jedním z prvních pramenů, které se zabývají různými formami uzavírání manželství, je *Manuův zákoník*. Byť se jedná o jeden z prvních pramenů upravujících normu pro uzavírání manželství, je nutné k těmto přístupovat opatrně kvůli původnímu zaměření celého díla. V tomto ani v případě jiných literárních děl, která pracují s tematikou romance a romantické lásky, však nelze hovořit jednoznačně o konceptu manželství z lásky a o svobodné volbě manžela ze strany ženy. Samostatné používání tohoto označení a plného rozvinutí praktiky „*love marriage*“ se týká až druhé poloviny dvacátého století, přičemž se stále jedná o rozvíjející se praktiku, která není všude plně podporována.

Participantky projevily velmi rozporuplné postoje k domluveným sňatkům. Společným rysem bylo jejich respektování jako kulturní tradice a součást jejich identity, nicméně ochota a vůle do něj vstoupit se již různila na několika úrovních. Pro Claru se manželství z lásky jeví jako mnohem lepší volba, a to nejen proto, že

může následovat a naplnit vlastní požadavky, ale také na to nahlíží jako na liberálnější volbu.

Raději bych si někoho našla sama, protože pokud se něco pokazí, bude to jen moje chyba a budu s tím spokojená. Je to lepší než obviňovat někoho jiného. Pokud se něco stane (v „love marriage“), tak se budou starat (rodina), ale řeknou, že to byla má volba a musím najít řešení sama. Clara, č. 1

Opakujícím se rysem, který je patrný i ve výpovědi Clary, je pohled na manželství jako na exkluzivní instituci, která se týká jen dvou jedinců s vyloučením dosahu rodiny. Přes stálé vnímání manželství jako spojení dvou rodin je u manželství z lásky patrné uvědomění si vlastní zodpovědnosti nejen za jeho vznik, ale i průběh, úspěšnost a případné ukončení. Vlastní volba partnera a převzetí zodpovědnosti za rozhodovací proces v otázkách manželství je spojováno se sebeprosazováním a finanční nezávislostí (Donner, 2016; Bhopal, 2011). Jak bude rozjednáno dále, příležitost vlastního výběru partnera vzrůstá s ekonomickou nezávislostí, čímž získávají jedinci nezávislost na rodinných příslušnících (Singh et al., 2018). Jako negativní faktor se jeví zmenšení či úplná ztráta sociální podpory od rodiny a blízké komunity v případě sňatku z lásky a osamostatněním se. Manželství z lásky tedy narušuje integritu společnosti (či v tomto případě komunity), která se snaží udržet svou pospolitost skrze své postavení, hodnoty a tradice (Donner, 2012; Donner, 2016).

Johanna Leisenger (2008) sleduje prosazování obdobných změn v jižní Indii u manuálně pracujících žen z nižší třídy. Během svého výzkumu pozoruje korelaci mezi dosažením ekonomické nezávislosti a volbou manželství z lásky. Ve svém vysvětlení implementace romantické lásky do partnerských vztahů a upřednostňování manželství z lásky navazuje na předešlé teze Hirschové a Wardlowé (2006), kteří vidí takové manželství jako adaptivní reakci na rozrůznění a sociální dislokaci (Lessinger, 2008). Z tohoto pohledu je možné konstatovat, že

manželství z lásky produkuje novou moderní domácnost (Lessinger, 2008). Pokud žena využije svůj nově nabytý sociální a ekonomický kapitál pro autonomní volbu manžela, zvyšuje se pravděpodobnost docházky do zaměstnání a tím i její ekonomická účast v rodině a z toho plynoucí právo podílet se na rozhodování v domácnosti (Singh et al., 2018; Bhopal, 2011). Ekonomická nezávislost obou partnerů napomáhá založení neolokální domácnosti bez dohledu starších členů rodiny a bez rozděleného prostoru na ženskou a mužskou část (Lessinger, 2008).

Ve společnostech, kde je respektována, či dokonce nejlépe přímo podporována autonomní volba budoucího partnera je u mladých lidí více důležitá romantická láska jako základ pro manželství (Sorell, 2005). Romantická láska je funkčním konceptem v manželství v mnoha společnostech a sehrává roli jako stabilizační činitel (Ibid.). Myšlenky romantické lásky jsou přijímány především ženami v mladém věku v období studia na střední či vysoké škole, případně později při osamostatnění se a zahájení profesního života. Jejich výchova k „tradičnímu“ vzoru a závazek k rodině vytváří tření. Jako řešení nepříjemné situace mezi dvěma stranami se jeví zakomponování „moderních“ prvků dvoření a seznamování (Donner, Santos, 2016). Mladí dospívající lidé se ocitají pod tlakem, aby přijali moderní příběh o romantické lásce, respektive aby ho implementovali do svého domluveného sňatku. Důsledkem takového tlaku vedle prosazení sňatku z lásky může být i případná idealizace a romantizace vlastního domluveného sňatku dle vzoru romantických příběhů (Donner, 2016).

Adolescenti a mladí dospělí vyrůstající v diaspoře stále častěji vyjadřují přání ohledně větší volnosti ve výběru partnera (Bhopal, 2011). *„Dospělí se mohou držet starých tradic, ale děti se rychle adaptují na standardy jejich nového okolí“* (Netting, 2006, s. 130). Jedná se zejména o projevení větší aktivity ze strany žen, které se chtějí seznámit se svým budoucím manželem ještě před svatbou a aktivně se zapojit do plánování sňatku po boku rodičů, ne-li přímo si ho zjednat samy (Allendorf,

Pandian, 2016). Přání uzavřít manželství z lásky nebylo však vysloveno jako jediná přijatelná možnost. Naopak jednalo se pouze o uvědomění si této možnosti a práva využít ji, avšak k velkému volání po tomto druhu sňatku, jak to zmiňují předešlé výzkumy, nedošlo. *„Rodiny postupně ztrácí kontrolu nad místem zaměstnání či bydliště, hodnotami a volbou manželství u svých dětí“* (Netting, 2006, s. 130). Nejpříznivějším obdobím, kdy mohou adolescenti jasně definovat svá přání a pokusit se jich dosáhnout, se stává období studia na vysoké škole, zvláště v případě, že se jedná o vzdělávací instituci mimo místo jejich bydliště. Ženy pociťují nezávislost a oslabení kontroly ze strany rodiny a blízkých přátel a učí se zacházet se svou nezávislostí.

V manželství potřebuji někoho, kdo bude respektovat mé tělo, mé vzdělání, zvláště když jste dobře vzdělaná žena... Nemůžu mít domluvené manželství, moji rodiče to respektují...V minulých letech došlo k velké změně, protože jako ženy budeme ve společnosti více oceňovány a rovny. Není to jako kupovat si ženu v obchodě. Adhira, č. 2

Adhira argumentuje, že nemožnost přijmout pro sebe domluvené manželství je způsobeno především jejím novým životním stylem spojeným s vysokoškolským studiem a získáním profesionálního zaměstnání. O vztahu postoje k domluvenému manželství a získání sociální a ekonomické nezávislosti bude pojednáno dále. V případě ostatních participantek, které odmítaly domluvené manželství, nebyl důvodem odmítání samotného konceptu či jeho nesouhlas s ním, ale převážně jeho nekompatibilita s vlastním životním stylem či preferencemi. Jak již bylo zmíněno výše, všechny ženy upozorňují na velký rozdíl mezi „domluveným“ a „donuceným“ manželstvím, který je pro ně velmi důležitý. O to menší rozdíl však spatřují mezi „domluveným“ manželstvím a tím „z lásky“. Výše zmíněné názory na oba typy manželství vedou k závěru, že oba modely představují pro většinu akceptovatelnou volbu, která skýtá „stejný výsledek, jen jinými cestami“. Větší míra otevřenosti tomuto fenoménu nasvědčuje tomu, že v posledních letech došlo k posunu a otevřenosti v otázkách manželství (Bhopal, 2000). Vidět to můžeme zvláště v komparaci s generací matek a babiček těchto žen, kdy „love marriage“ bylo ještě

před pár lety nemyslitelné či alespoň velmi ojedinělé. Současná generace mladých indických žen, jež prožila své dospívání v diaspoře, proměnila svou osobní identitu skrze přejímání britských či evropských kulturních norem v této oblasti. Kombinace stálého udržování původních tradic s přijímáním nových „západních“ norem odkazuje k přítomnosti selektivní akulturace u těchto žen (Netting, 2006).

6.6 Love-arranged marriage

Již dříve zmíněná společenská změna a průnik modernity do všech společenských institucí nemá za následek pouze jejich kompletní obměnu a rozpad, ale může působit i více různorodými způsoby na jejich změnu. *„Tvrdíme, že modernost nemá za následek rozpad širších morálních a normativních struktur, ale rekonfiguraci těchto struktur a způsob, jakým jsou implikovány v manželství, milostných životech a dalších blízkých vztazích. Ale stejně jako modernost může mít mnoho různých forem v závislosti na společenském kulturním kontextu, tak tento proces rekonfigurace může probíhat mnoha různými způsoby“* (Donner, Santos, 2016, s. 1130). Jedním z rozdílných způsobů se jeví právě následující koncept domlouvání manželství, který se nevymezuje proti původnímu konceptu „domluvených“ sňatků, avšak ani jej zcela nenásleduje, nýbrž volí si vlastní cestu skrze oba koncepty „arranged“ a „love“ marriage. Narativ spojený s manželstvím u žen z jižní Asie ve Velké Británii je tvořen převážně touto dichotomií mezi „arranged“ a „love“ marriage (Aguiar, 2018; Bhopal, 2011).

V rámci konceptu „love-arranged marriage“ není nahlíženo na dva předchozí systémy domluveného sňatku a sňatku z lásky jako na dva opozitní systémy, které se vylučují, nýbrž jako na systémy komplementární. Děti v druhé nebo i třetí generaci přijímají vzorce pro navazování partnerských vztahů zobou stran, tedy od své rodiny a případně komunity a od svých přátel a majoritní společnosti, přičemž z obou vzorců jsou vybírány jen určité rysy. Spojením konceptu „arranged“ a „love“ marriage vzniká fúze, jež je nazývána „love-arranged marriage“ (Sengupta, 2012; Donner, 2016; Netting, 2006).

„Love-arranged marriage“ se jeví jako nejlepší volba, při které dochází k uspokojení obou systémů – „arranged“ i „love“ marriage – při samostatném výběru budoucího partnera z vlastní iniciativy a při následném představení rodině a požádání o svolení se sňatkem, po čemž následují formality jako při sňatku domluveném (Allendorf, 2013). Henrike Donner (2012) i Patricia Uberoi (1993) poukazují na tento nový systém, který vyzývá staré normy ke změně. Přináší nový prvek liberalizace a otevřenosti, což vede k participaci rodičů a dětí na procesu „namlouvání“ a finální dohodě (Khandpur, 2017). Důvod komplementarity obou původních systémů předpokládá liberalizaci strukturálních vztahů vedoucí ke změnám v rámci rodinné jednotky. Snaha zkombinovat osobní volbu partnera s tradiční nutně vede ke komunikaci s rodiči a prohloubení společné důvěry.

6.7 Balancování mezi „arranged“ a „love marriage“

Zkušenost s manželstvím dětí narozených či dospívajících v diaspoře se výrazně liší od zkušeností těchto dětí vyrůstajících v Indii. Výzkumy provedené na toto téma ukazují přesvědčení těchto dětí o tom, že by měly být více zapojeny do procesu hledání budoucího partnera, a to převážně ze strany žen (Dwyer, 2006; Bhopal, 2011; Nanda, 2000; Allendorf, 2013). Jak se potvrdilo i v tomto případě, jedná se o snižující se význam domluvených sňatků a jejich celkový úpadek v diaspoře (Allendorf, Pandian, 2016). Vyrůstání ve dvou rozdílných sociálních modelech vede k jejich vzájemné komparaci a střetu. Netting (2006) tento stav vykresluje jako souboj rodičů s jejich dětmi. Děti, v tomto případě mladí dospělí nebo už i dospělí jedinci, se ocitají na hranici dvou světů, kde se snaží balancovat mezi oběma vzorci jednání (Donner, 2016). Touha i potřeba následovat „západní“ vzor praktikovaný v zemi, ve které žijí, vede ke stavění se proti rodičům a tradičním normám. *„Například v novém kontextu dokážou potlačit nebo alespoň odložit očekávání ohledně manželství nebo plánů sjednaných manželství. Prokazují reflexivní schopnost prosadit určitý pokles kontroly nad okolnostmi. Přeložili a přizpůsobili kulturní a náboženská očekávání rodičů velmi odlišnému světu*

městské Británie (World of Urban Britain). Udržují kontinuitu v minulosti, kdy jsou úspěšní v současných osobních projektech“ (Bagguley, Hussai, 2007, s. 47).

Prvky, které procházejí nejvýrazněji procesem asimilace, jsou vzdělávání, předmanželské partnerské vztahy a manželství samotné. Lidé, kteří odešli do diaspor, jak předkládá Arjun Appadurai (1996), jsou propojeni v globálních vztazích. Tyto vztahy stále předpokládají jistý druh vazby ke své identitě a zároveň napomáhají dotvářet identitu novou. *„Současná reprezentace sjednaného manželství ukázala, jak je myšlenka sjednaného manželství prostředkem k představení a strukturování globální subjektivity“ (Aguiar, 2018, s. 19).*

Rodiče v diaspoře se mohou pokoušet o pokračování tradice domluveného manželství, přitom ale při tomto procesu dochází ve skutečnosti k dalšímu procesu reformulace, při kterém jsou do něj zahrnuti i děti. Aktivní zapojení dětí do procesu domlouvání sňatku – a to převážně dcer – zahajuje vyjednávání mezi rodiči a dětmi. *„Na toto lze pohlížet jako na součást probíhajícího procesu obnovy a přeformulování jejich etnických a genderových identit, přičemž je zároveň spojuje s novými významy“ (Bhopal, 2000, s. 47).* Z obou modelů, *„love marriage“* a *„arranged marriage“*, jsou vybírány jisté rysy a prvky, které jsou integrovány do jejich konceptu manželství. Kombinací obou modelů a zapojením nových praktik se vytváří most nejen mezi oběma koncepty, ale především mezi dvěma a více generacemi v diaspoře.

Domluvené manželství a intervence rodičů a blízké rodiny i do tak osobních záležitostí nebyla vnímána čistě negativně. Plnému odmítnutí konceptu domluveného manželství stálo jeho propojení s etnickou a kulturní identitou. Silným stabilizačním prvkem při socializaci dětí je právě rodina a komunita, kdy dochází k povzbuzování ke sňatku v rámci náboženské a etnické skupiny (Talbani, Hasanali, 2000; Bhopal, 2011).

7 Studentka nebo nevěsta?

Má být indická žena studentka nebo nevěsta? Tuhle otázku si po celém světě nejspíše klade mnoho žen, jelikož pro mnoho z nich se jedná o role, které, byť ne vždy, musí být exkluzivní. Rozvoj a podpora ženského vzdělávání a rovného přístupu ke zdrojům zde naráží na nemalou překážku v podobě stereotypů a předsudků vážících se k ženské roli v tradičních kulturách, a to ať již v zemích původu, či diaspoře. Přístup a rozvoj k vyššímu vzdělání je vedle sociálního a ekonomického statusu uchazeče a jeho rodiny ovlivněn také náboženstvím, etnicitou či tenderem (Ramachandran, 2010). V této kapitole se hodlám především zabývat otázkou vyššího vzdělávání z pohledu žen v indické diaspoře.

7.1 Vyšší vzdělání

Vyšším vzděláním je zde míněn takový typ institucionálního vzdělání, které následuje po ukončení základního, tedy primárního a následně sekundárního vzdělání dle studijního plánu dané země. Vyšší vzdělání zahrnuje všechny kurzy absolvované na vysoké či vyšší odborné škole, případně školní kurzy mimo tyto instituce poskytující odborné vzdělání s možností zaměstnání v daném oboru (Ramachandran, 2010).

Přístup ke vzdělání není ekonomicky ani sociálně rovný ani na úrovni základního vzdělání. Otevření cesty k institucionálnímu vzdělávání žen je záležitost 19. století, avšak ani do dnešního dne se není možné bavit o zcela rovném přístupu pro všechny. *Global Partnership for Girl's and Women's Education*²⁰ je projekt UNESCO spuštěný v roce 2011 pod názvem „*Better Life, Better Future*“²¹ (BLBF). Hlavním cílem projektu je zvýšit vzdělávací šance pro dospívající dívky a ženy po celém světě s úmyslem zjistit největší překážky pro tento plán a systematicky je odstraňovat.

²⁰ Přel. Globální partnerství pro vzdělávání žen a dívek.

²¹ Přel. Lepší život, lepší budoucnost.

Jedním z hlavních bodů těchto programů je zajištění rovného přístupu ke vzdělání bez ohledu na gender a odstraňování genderové diskriminace ve všech úrovních vzdělávacího systému. Genderová rovnost odkazuje (UNESCO, 2017) k rovným právům, povinnostem a příležitostem žen a mužů, dívek a chlapců. Znamená to, že zájmy, potřeby a priority obou, žen i mužů, jsou vzaty ke zvažení, rozpoznání diverzity různých skupin žen a mužů. Podpora vzdělávání a implementace programů na podporu vzdělávání žen, tedy celé poloviny občanů, značnou měrou přispívá prosperitě daného státu. Systém vyššího vzdělávání má důležitou roli a odpovědnost ve zvyšování formace lidského kapitálu a chová se jako prostředek v sociokulturním rozvoji. Každá společnost s vysokým počtem univerzitních absolventů má vždy větší sociální status a občanskou účast (Yousefy, Baratali, 2011).

Podstata poskytování vzdělání dívkám tkví v zajištění jejich práva na zdraví a vzdělání a pak také v posilování jejich pozice skrze proces *empowermentu*. Pojem *empowerment*²² se běžně vysvětluje jako „aktivita, při níž dochází k posilování pozice jedince v jeho životě či dané situaci, díky čemuž je schopen nad ní převzít kontrolu“. *„Na empowerment lze pohlížet jako na způsob vytváření sociálně zdravého prostředí, ve kterém se člověk může rozhodovat a činit volby, ať již jednotlivě, či kolektivně pro sociální změnu. Posiluje tak schopnost získávat znalosti, moc a zkušenosti“* (Hashemi et al., 1996). Podpora postavení žen značně napomáhá gender mainstreamu²³ a nastolení genderové rovnosti skrze zapojení žen do procesu decision-making, které jim zajišťuje nemalou míru autonomie ve společnosti, vlastní komunitě a rodině. Participace ženy na odborném či vyšším vzdělání ve většině případů zapříčiní odklad jejího sňatku a tím následně i založení rodiny. Vypadnutím ze vzdělávacího systému se vytváří mezera, kterou je třeba vyplnit – a nejčastěji k tomu dochází skrze sňatek ženy (Smith et al., 2012). Jak již bylo zmíněno v předešlých kapitolách, manželství a mateřství je základní složkou identity ženy v indické kultuře (Dion, Dion, 2001). Pokud tedy žena netráví čas přípravou na svůj

²² Přel. posílení postavení.

²³ Strategie k dosažení rovnosti žen a mužů.

profesní život a dosáhla plnoletosti, není zde důvod, aby sňatek byl nadále odkládán. Účast ženy ve školském zařízení jakékoliv úrovně tak jednoznačně zvyšuje věk pro uzavírání sňatku u dívek a snižuje porodnost a procento úmrtí dětských nevěst v rozvojových zemích (Smith et al., 2012). Proces *empowermentu* a aktivního zapojení žen vyzývá patriarchální ideologii, podílí se na transformaci struktur a institucí, které posilují a udržují diskriminaci na základě pohlaví a sociální nerovnosti (rodina, kasta, třída, náboženství, vzdělávací procesy a instituce, média, zdravotnické postupy a systémy, zákony a občanské zákoníky, politické procesy, modely rozvoje a vládní instituce), a umožňují tak ženám z nižších skupin získat přístup a kontrolu nad hmotnými a informačními zdroji (Ashraf, Farah, 2007; Batliwali, 1994).

Ženy jsou vystavovány dvojímu typu vzdělávání, tradičnímu a modernímu (Nagaraja, 2018). „Tradiční“ model vzdělávání je vybavuje kompetencemi na převzetí role manželek a matek. „Moderní“ model vzdělávání, rozuměno institucionální vyšší vzdělání, se ovšem jeví nesporně prospěšným a důležitým, neboť podporuje osobní rozvoj jedince, znalost vlastních schopností a pocit sebejistoty. Činí tak ženu znalou a způsobilou světa mimo domácnost, díky tomu je lépe kompetentní řešit záležitosti spojené s manželstvím, rodinou i dětmi, čímž se mimo jiné snižuje míra genderové nerovnosti v domácnostech. Skrze nabyté dovednosti je nejen způsobilá rozhodnout se pro vlastní cestu, ale také schopná si ji zajistit po ekonomické i organizační stránce (Ashraf, Farah, 2007; Batliwali, 1994).

7.2 Vzdělání žen v diaspoře

Vzdělávání indických žen v diaspoře podléhá dvojímu hodnotovému systému. Na jedné straně tradiční hodnoty, ve kterých je dcera viděna jako manželka, matka – a především pokračovatelka a nositelka těchto hodnot pro své děti. Na straně druhé stojí „moderní“ hodnoty, kde dcera má dosáhnout vzdělání, které jí zajistí úctyhodnou kariéru a zabezpečenou budoucnost (Sen, Sengupta, 2012; Wakil et al., 1981). Dcery mají možnost studovat a jsou podporovány ve studiu ze strany

své rodiny při vyhlídce získání patřičného titulu a s tím i vylepšení pozice rodiny skrze vylepšení postavení dcery ve společnosti. *„Je důležité si uvědomit, že zvyšující se počet rodičů žijících v imigraci začal podporovat své dcery v získávání profesionálního vzdělání a věnování se kariéře. Taková podpora ovšem představuje ostrý kontrast k jejich konvenčním obrazům ženských rolí“* (Wakil et al., 1981, s. 933). Dcery tak podléhají dvojímu nátlaku, jednak očekávání na plnění tradičních rolí a dodržování komunitních norem z pohledu jejich rodiny, na druhé straně požadavku zapojit se do hostitelské společnosti, například skrze účast na vysokoškolském vzdělání. Tato participace pak modifikuje jejich starý hodnotový systém (Dion, Dion, 2001). Zapojením do života mimo komunitu a do vysokoškolského studia modifikují svou starou identitu na novou, která se ovšem může značně lišit od identity očekávané ze strany jejich rodiny a komunity. Ženy používají své dosažené vzdělání a zaměstnání k opětovnému vyjednávání svého genderu, etnicity a místa ve společnosti i v komunitě (Bhopal, 2011; Bhopal, 2000). To naznačuje, že ženy, kterým se daří a podaří se jim uchytit ve své profesi, více upouštějí od svých původních kulturních hodnot a asimilují se do (například) britské společnosti (Bhopal, 2000). Na ženy jako na nositelky kultury a etnicity je kladen mnohem větší důraz ve výchově a jsou více chráněny než jejich mužské protějšky (Dion, Dion, 2001). Obava o bezpečí dcer vychází nejvíce najevo při volbě univerzity, respektive místa, kde dívka stráví několik příštích let života bez dohledu rodičů – a kdy tak není možné chránit nejen ji, ale i dodržování hodnot a vzorců chování, které schvaluje její rodina.

7.3 Vzdělání jako nezávislost

Nesporný přínos vysokoškolského vzdělání spočívá především v dopadu, který má na přetváření sociálního kapitálu žen, které tak byly schopné využít rozšířený rámec vědomostí a dovedností ve svůj prospěch. Jak již bylo napsáno výše, proces *empowermentu* přispívá větší genderové rovnosti a lepšímu postavení žen. Aby *empowerment* žen měl dlouhodobé dopady, musí se snažit o zvýšení povědomí

této problematiky, dokud nebude možné plně zlepšit sociální strukturu genderu (Singh et al., 2018). Získávání autonomie je možné vidět jako proces, kdy se žena učí rozhodovat bez vnějšího nátlaku a kontroly své rodiny či členů komunity. Důležitou roli v tomto procesu hrají vzdělávací instituce, především ty, jež jsou zaměřené na vyšší či odborné vzdělávání, skrze které ženy mohou dosáhnout nejen kvalifikace pro zaměstnání, ale především sady dovedností, které jim pomohou vyjednávat své postavení ve společnosti. Vzdělání tak podporuje ženy, aby převzaly kontrolu nad svými životy, čímž dochází k lepší distribuci moci mezi ženami a muži (Singh et al., 2018). Skrze takovou dělbu moci dochází k transformaci struktur a institucí, které eliminují genderovou a sociální diskriminaci, a zároveň zvyšují šanci na přístup k materiálním a ideovým zdrojům. *„Jinými slovy empowerment by si měl klást za cíl výzvu a transformaci struktur a institucí, které posilují a udržují diskriminaci na základě pohlaví“* (Ashraf, Farah, 2007, s. 16).

Možnost získat vysokoškolské vzdělání byla všemi ženami zahrnutými do výzkumu vnímána jako maximálně pozitivní pro postavení a možnosti, které dále nabízí. Zásadní změnou, která se projeví v budoucnu nejen v jejich profesním životě, ale také při jednání s rodinnými příslušníky, je nutnost jednat samostatně a dovednost komunikovat v krizových situacích bez podpory rodiny.

Dává mi to nezávislost a zkušenosti. Zkušenosti v komunikaci a jednání s lidmi, děláni různých věcí. To vše přináším zpět svému manželovi, sdílím to s ním a on to sdílí se mnou. Je to výhoda pro oba. Oba budeme mít prospěch z mé nezávislosti. Emily, č. 1

Emily upozorňuje na dopad jejího vzdělání na budoucí sňatek. Možnost sociální nezávislosti na rodině poskytuje ženám samostatné rozhodování nejen v rámci své rodiny, ale i v manželství v roli manželky, matky i snachy. Osamostatnění se od rodiny a následování vlastních cílů je zde vnímáno jako důsledek redefinice identity těchto žen. V tomto případě by nebylo vhodné hovořit o úplném rozboření „tradiční“ role indické ženy, pouze o její transformaci. Tato

transformace se dotýká nejen osobního života žen, tedy jejich partnerských vztahů a volby kariéry, ale také jejich pozice v rodině a širší komunitě. Participace na dění v komunitě i rodině je více respektováno skrze vyšší status ženy i její rodiny plynoucí z vysokoškolského titulu a profesionálního zaměstnání. Skrze svou účast v obou těchto světech – v domácí komunitě či rodině a svým působením na univerzitě, případně v zaměstnání – mohou ženy redefinovat vlastní identitu (Dion, Dion, 2001). Skrze svou participaci v okruhu své rodiny, přátel a komunity, stejně jako v profesním životě, ženy získávají možnost využít svůj sociální kapitál k predefinování své identity a rozšiřování svých možností v budoucím životě (Bhopal, 2011, s. 441). Ženy samy sebe identifikovaly jako schopné a moderní ženy, které plně nenásledují tradiční představu o indické ženě. Samy sebe v této struktuře nepovažovaly za vybočující či popírající tuto strukturu. Naopak vnímaly samy sebe jako nejlepší kombinaci obou „světů“, kdy nabízejí jen novou cestu.

Jako studentky ženy získaly možnost participovat na mnoha aktivitách a rozhodnutích týkajících se jejich osoby, ať již na úrovni drobných záležitostí spojených s dospíváním a osobní preferencí, až po důležitější aspekty spojené s jejich budoucím životem. Jasným důvodem k získání větší autonomie v tomto případě napomohl jednak vyšší věk žen, jednak, a to především, jejich přítomnost na vysoké škole, která byla vnímána jako projev dospělosti a způsobilosti vyjadřovat vlastní názory. Z toho plynoucí větší míra důvěry a autonomie ze strany rodičů jim pomáhala využít jejich sociální kapitál k vybudování a zajištění vlastní stability. Ženy zde především vyjadřovaly jako nejvíce pozitivní přínos právě jejich finanční a sociální nezávislost na rodině a později na manželovi či jeho rodině.

Nechci se spoléhat na druhé lidi, nikdy. Myslím, že zvláště u žen lidé očekávají, že se spoléhají na muže, že za vás udělají všechno. Můžu dělat, co chci, dokonce lépe než oni, jen proto, že jsem pracovitá, záleží mi na mé práci a na všem. Chci se vzdělávat, protože chci být respektována druhými. Aby respektovali mé názory, mou práci. Myslím, že to dělají vzdělaní lidé, když jste úředník nebo lékař, lidé budou v úžasu. Budou vás považovat za velmi chytrou,

pracovitou, moderní. Myslím, že vzdělání vám otevírá mnoho příležitostí, pokud máte vzdělání, můžete si dělat, co chcete, máte svobodu to dělat. Mám dobrý život pro sebe a rodiče. Chci, aby na mě byli hrdí. Mahika, č. 2

Pro tento kurz jsem hodně pracovala... Chci být v pozici, ve které bych se mohla finančně podporovat a být nezávislá. ... Být úspěšný v mém oboru, to znamená plnou podporu sebe sama, nezávisle; ... Být v dobré pozici pro sebe sama. Adhira, č. 2

Nezávislost na druhých, seberozhodování, ale i respekt okolí, to jsou hlavní faktory, které motivovaly participantky v jejich studiu. Jak dosvědčuje dále Bhopal (2011), vysokoškolské či jiné odborné vzdělání dává ženám možnost ovlivňovat své vlastní záležitosti rozmanitějším způsobem než jiným indickým ženám v diaspoře, které tímto typem vzdělání nedisponují. Dosáhnutí této pozice není dáno jen samotným univerzitním titulem ani prací, která je vyhodnocena v rámci komunity jako úctyhodná, ale především díky sadě dovedností a zkušeností, které ženy získávají během svého pobytu na univerzitní půdě a mimo „komfortní zónu“ domova (Bhopal, 2000; Bhopal, 2011).

Ženy si z této pozice nárokovaly právo zapojit se do různých aktivit a podílet se na rozhodnutích týkajících se jejich budoucnosti, a to především v oblasti partnerských vztahů, výběru partnera a možného manželství. Skrze výše zmíněné důvody získalo jejich slovo v těchto situacích mnohem větší váhu a bylo jejich připomínkám více nasloucháno.

7.4 Studium jako důvod k odkladu partnerského vztahu

Neodůvodněnost navazování partnerských vztahů u žen či mužů v mladém věku je podporována jejich participací na programu vysokoškolského vzdělávání. Možnost navštěvovat vzdělávací instituce a dosáhnout jistého stupně vzdělání je v jihoasijské komunitě, jak bude rozpracováno později, velmi vysoce ceněno. Rodiče podporují své děti v dalším studiu jednak pro zabezpečení jejich budoucnosti, jednak pro

zlepšení vlastní společenské pozice (Wakil et al., 1981). Společně s podporou vzdělávání svých dcer kráčí jejich odrazování od navazování partnerských vztahů či vyhledávání zábavy s chlapci. Jak vyplynulo z rozhovorů, rodiče participantek jsou vesměs přesvědčeni, že případný vztah by působil jako rozptýlení od plnění povinností, ke kterým jsou dcery vedeny.

Bylo tam něco, v čem byli velmi přísní (rodiče), a to jsou chlapci. Ale bylo to proto, že mě chtěli zaměřit na mé studium. Protože studia jsou důležitější než zkažený život. Vaše studium vám dá jídlo na stůl, dá vám střechu. Musíte tvrdě pracovat, zejména na medicíně. Musíte si vybudovat svůj charakter. Takže mi to dává smysl, nechtějí, abych měla přítele.
Mahika, č. 2

T: Máš dovoleno chodit ven s chlapci?

R: Hmmm. Stále ne (smích). Moje máma by stále, hmm... ach. Ted' je to lepší, když jsem starší, ale v minulosti to bylo... hm. Snaží se nás nerušit. Však víte, myslí si (rodiče), že se na to musíte soustředit (studia). Je jim jedno, jestli to bude dohodnuté manželství nebo „love marriage“ nebo kdo to bude. Chtějí pro mě stabilní a šťastný život. Můžeme se rozhodnout později, nyní bychom se měli zaměřit na to, co by se mělo udělat.
Clara, č. 1

Jak participantky zmiňují, vzdělávání dětí v jihoasijské komunitě má velmi důležité místo. Ve chvíli, kdy jsou děti schopné dosáhnout jistého stupně vzdělání, jsou v něm podporovány a nabádány k plnému soustředění. V takové situaci dochází k propojení s normou odmítání předmanželských vztahů, jak již bylo zmíněno výše. Speciální místo ve vzdělávání zauímají dcery, které jsou na jedné straně viděny ve své budoucí roli manželek a matek, na straně druhé jsou podporovány v dalším studiu. Dvojí standard v přístupu k ženám v otázkách vzdělávání pociťovaly i samy participantky a svou přítomnost na lékařských kurzech považovaly za štěstí a velkou výhodu do budoucna. Možnost studovat a dosáhnout vysokoškolského titulu znamená možnost ekonomického a posléze i sociálního osamostatnění od rodiny a nabytí vlastní autonomie (Singh et al., 2018; Ashraf, Farah, 2007). Vědomy si této

výhody plynoucí z jejich studia a budoucího zaměstnání, participantky považovaly příležitost studia za velké požehnání. Silné očekávání rodin na výsledky jejich studia, ale zároveň i jejich vlastní přesvědčení o důležitosti jejich studia, byly hlavními důvody pro odmítnutí navazování partnerských vztahů po dobu studia na univerzitě.

Ještě jsem nikdy nerandila. Ale není to kvůli mým rodičům, je to spíš tak, že nemám zájem o randění. Je mi 19, jsem ještě příliš mladá. Chci si nejprve udělat svou kariéru, chci dokončit svůj titul, mít práci a pak budu mít více volného času na randění. Dimple, č. 1

Dimple vysvětluje svůj odmítavý postoj k navazování vztahů skrze věk a dostatek času, který ji zbývá na hledání partnera po dokončení studia. I přes to, že všechny participantky v době svého studia bydlely mimo dosah své rodiny a přátel, stále následovaly přání svých rodičů nenavazovat partnerský vztah po dobu svého studia. Dočasné odmítnutí partnerského vztahu i přes absenci kontroly ze strany příbuzných je způsobeno upřednostněním studia a přesvědčením o rušivém vlivu partnera na jeho průběh.

7.5 Dopad vzdělání na manželství

Účast na vysokoškolském vzdělání měla pro ženy mimo jiné velmi důležitou úlohu při volbě budoucího partnera. Pro ženy to znamenalo zesílení jejich pozice v rodině a dalo jim to větší moc ve vyjednávání o jejich budoucím sňatku. Dosažení vysokoškolského titulu a posléze úctyhodné profese, v tomto případě lékařky, a tím i ekonomické nezávislosti bylo pro ženy situací, kdy byly svým okolím vnímány jako více nezávislé na rodině a blízkém okolí a byla jim tak dána větší autonomie v činění rozhodnutí.

Získat větší autonomii v rozhodování o budoucím sňatku mohou partneri, a to především dcery, mohou skrze vyšší úroveň vzdělání. Absolvování institucionálního vzdělání či profesně zaměřených kurzů ženám umožňuje ekonomickou nezávislost

na rodině a vybavuje je sadou znalostí a dovedností činit vlastní rozhodnutí (Bagguley, Hussain, 2007; Singh et al., 2018). Ženy jsou tak schopné vytvářet si svůj vlastní sociální kapitál, který jim umožňuje aktivně se zapojit do procesu „*decision-making*“, a to nejen při výběru svého budoucího partnera či času sňatku, ale i o jeho uskutečnění vůbec (Bhopal, 2011; Ashraf et al. 2007). Vzdělání tak hraje pro ženy zásadní roli při výběru budoucího manžela. Absolvování univerzity a vlastnictví vysokoškolského titulu jim poskytuje lepší pozici při vyjednávání o budoucím manželovi a jeho výběru v dohodnutém sňatku (Bhopal, 2011; Bhopal, 2000).

Paradoxně může dosažení institucionálního vzdělání podporovat domluvené sňatky. Nejlepší pozice na sňatkovém trhu, kromě kasty, třídy a majetku, zajišťuje úroveň dosaženého vzdělání. Zvyšuje se tak hodnota ženy na sňatkovém trhu, která zaručuje možnost provdat dceru do rodiny s lepším statusem a za lepších podmínek. Tento faktor je jeden z důvodů zvyšování počtu indických žen na univerzitách a v profesionálních zaměstnáních (Bhopal, 1998; Wakil et al., 1981). Samy participantky si byly této své lepší pozice vědomy.

Samozřejmě, že můžu (získat lepší partii). Myslím. Vzdělanější ženy se mohou dostat do lepší rodiny kvůli názoru na tyto věci. Zejména v této kultuře – pokud je žena vzdělaná, je-li rodina dobrá, pomůže vám získat lepší hodnocení. Clara, č. 1

Pokud budu mít vzdělání a dobrou práci, snadno najdu někoho vzdělanějšího. Nemyslím si, že moje vzdělání ovlivní mé manželství, je to jen pozitivní. Dimple, č. 1

Skrze své vyšší vzdělání a profesionální zaměstnání, které toto vzdělání slibovalo, participantky doufaly a očekávaly, že budou mít lepší pozici na sňatkovém trhu a budou moci získat lepší partii do svého manželství. Lepší pozice na sňatkovém trhu ovšem nedělá z žen jen pasivní účastníky, ale právě naopak jim dává aktivní roli, skrze kterou mohou vyjednávat své manželství. Nepřímo vyslovený dopad jejich nové pozice se projevuje ve formulaci vyšších požadavků na jejich budoucí partnery v podobě jejich vyššího vzdělání a ekonomického statusu a také

lepšího postavení jeho rodiny. Své požadavky se odvažují vyslovit před rodinou díky vědomí jejich vlastního vzdělání a lepší pozice, což je dle nich ospravedlňuje tyto požadavky nyní předkládat při vyjednávání manželství.

Jejich nová identita jim dává možnost kombinovat „tradiční“ a „moderní“ model manželství. Z jedné strany mají svou identitu založenou stejně jako jejich matky a babičky, druhá část jejich identity je založena na jejich přítomnosti a budoucnosti, ve které se účastní vysokoškolského vzdělání a zaměstnání, na čemž staví svou pozici během vyjednávání svého manželství (Bhopal, 2011). Vzdělávání žen má dvojí roli v otázce budoucího sňatku, přičemž jeho definitivní využití závisí na rozhodnutí ženy a jejím vyjednávání své pozice a identity v komunitě. Při probíhajícím procesu reformulace genderové a etnické identity žen dochází mimo jiné k modifikaci sňatkového modelu v indické diaspoře (Netting, 2006; Bhopal, 2011).

Závěr

Důležitými postavami v procesu asimilace jsou především děti imigrantů, které stojí na rozhraní obou kultur a jsou schopny čerpat sociální kapitál z obou stran, přičemž dochází u těchto dětí k selektivní akulturaci (Talbani, Hasanali, 2000). Děti – především dcery – jsou jako budoucí držitelé tradic a etnické či náboženské identity od dětství vychovávány v jejich rámci, aby bylo zajištěno jejich předávání. Neporozumění a odmítnutí konceptu „randění“ a navazování partnerských vztahů mladými ženami pramení z jejich pozice v rámci rodiny a náboženské či etnické skupiny. Absence konceptu „randění“ v tradiční indické kultuře a v představě „správné“ indické ženy předjímá jeho odmítnutí a snahu o kontrolu ze strany rodičů. Literatura zabývající se touto problematikou (Netting, 2006; Bhopal, 2011) předpokládá neporozumění mezi rodiči a dětmi, které již přijaly tento západní koncept. Nicméně postoj participantek jasně reflektoval názor a přístup jejich rodičů. „Randění“, případně navázání vážnějšího partnerského vztahu bylo považováno za aktivitu, která má sloužit jako cesta k manželství a má být navázána pouze za tímto účelem. Očekávání zdrženlivosti, vyjádřené jejich rodiči, ženy následovaly, přestože se nacházely mimo sociální kontrolu své rodiny a komunity – a naopak zdůrazňovaly výše zmíněné důvody k navázání partnerského vztahu.

Uzavření manželství, coby hlavní životní cíl dle tradičního pohledu, bylo kladeno jako jeden z rozhodujících faktorů pro úspěšný život. Faktorem pro odmítnutí domluveného sňatku nebyla ekonomická ani sociální nezávislost, ale pouze osobní preference jednotlivých žen. Naopak studium na vysoké škole v žádném pohledu neoslabuje postoj k domluveným sňatkům, pouze upravuje jeho formu a dceřino zapojení do jeho procesu. Nová konceptualizace domluvených sňatků a rozšíření „*love marriage*“ či „*love-arranged marriage*“ ženám umožňuje skloubit jejich novou identitu coby studentek a v budoucnu pracujících žen s tradičními genderovými očekáváními bez nutnosti zcela opustit staré struktury.

Dosažení institucionálního vzdělání a profesionálního zaměstnání má důležitou roli v procesu podpory postavení žen v rámci vlastní rodiny a komunity. Získání respektu na základě tohoto vzdělání ženám umožňuje samostatně se rozhodovat a moci se spolehnout na větší míru podpory své rodiny ve svých rozhodnutích, ať již v oblasti sňatku, či jakékoliv jiné. Skrze univerzitní titul a profesionální zaměstnání se ženy umisťují na lepší společenské pozici, z čehož následně profituje i její rodina. Kvůli výše popsaným důvodům a také stále zvyšující se hodnotě vzdělání v jihoasijské komunitě jsou ženy podporovány ve vysokoškolském studiu a nabádány k odložení sňatku do doby ukončení vzdělávání a započetí vlastní kariéry. Právě budování kariéry a vlastní stability je dalším z faktorů, které se podílejí na modifikaci tradičního konceptu manželství. Ženy, kterým se podaří dosáhnout profesionálního zaměstnání a zrovnoprávnění na poli zaměstnání, požadují stejné zrovnoprávnění i na poli domácím a manželském. Nejčastějšími projevy tak je odmítnutí stát se ženou v domácnosti, čímž by se veškerá předešlá práce vynulovala, a také vyšší nároky na finanční a sociální zázemí budoucího manžela.

Dosažení vysokoškolského vzdělání a osamostatnění se od rodiny na úrovni ekonomické i sociální předpokládá získání nezávislosti v procesu „*decision-making*“ ve všech dílčích sférách ženina života. Přestože tato nově získaná pozice ženám umožňuje vzepření a odmítnutí nabízených norem, k ničemu takovému nedošlo. Kulturní aspekty spojené s manželstvím a navazováním partnerských vztahů byly vybírány z obou „světů“ a vzájemně modifikovány. Studium na vysoké škole nebylo používáno jako důvod pro ospravedlnění pro aktivity spojené s navazováním partnerského vztahu, ale naopak jako důvod pro odmítnutí těchto aktivit. Manželství, partnerské vztahy či volnočasové aktivity s muži byly v porovnání s vysokoškolským vzděláním vyhodnoceny jako méněcenné, rozptylující, dokonce v některých případech ohrožující vzdělání ženy a její budoucnost. Vysokoškolské vzdělání tedy neznamenalo vyhranění se tradičním kulturním očekáváním, ale

pouze silný nástroj k vyjednávání podoby těchto očekávání. Lze hovořit o sounáležitosti k etnické i náboženské skupině těchto žen, přičemž cílem je pouze získání vlastní pozice v tomto systému založeném na vlastní práci.

Participantky pro tento výzkum byly vybírány na základě charakteristik, jako bylo vzdělání, heterosexuality a etnicita. Nicméně přesto bylo dosaženo značné diverzity v podobě geografického původu participantek, praktikovaného náboženství a rodinného zázemí. Vzhledem k výše zmíněným okolnostem a malé velikosti vzorku nelze v tomto případě mluvit o generalizaci výsledků práce. Cílem práce bylo porozumění individuálního postoje těchto žen k manželství a partnerským vztahům a posléze vyjednávání jejich pozice v nich. Získání vhledu do této problematiky nám umožňuje lepší porozumění způsobu, jakým dochází k asimilaci a přetváření kulturní identity těchto žen skrze přístup k vysokoškolskému vzdělání. Potvrzení pozitivního vlivu vyššího vzdělání na sociální pozici žen v rámci jejich rodiny i společnosti může v budoucnosti posloužit k vytvoření lepších vzdělávacích politik zaměřených na ženy z etnických minorit.

Zdroje a literatura

Abu-Lughod, L. (1991). *Writing Against Culture in Recapturing Anthropology: Working in the Present*. R.G. Fox (ed.), School of American Research Press.

Aguiar, M. (2018). *Arranging Marriage: Conjugal Agency in the South Asian Diaspora*. Minneapolis; London: University of Minnesota Press.

Allendorf, K. & Roshan, K. P. (2016). "The Decline of Arranged Marriage? "Marital Change and Continuity in India. *Population and Development Review*, 42(3), 435–464.

Allendorf, K. (2013). Schemas of Marital Change: From Arranged Marriages to Eloping for Love. *Journal of Marriage and Family*, 75(2), 453–469.

Antonovová, K. A., Bongard-Levin, G. M. & Kotovski, G.G. (1980). *Dějiny Indie: Stručný přehled*. Praha: Svoboda.

Appadurai, A. (1996). *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Ashraf, D. & Farah, I. (2007). Education and women's empowerment: Re-examining the relationship. *Education. Gender and Empowerment: Perspectives from South Asia*, 15–31. Citováno 4. dubna 2021. Dostupné z: https://ecommons.aku.edu/pakistan_ied_pdck/97/

Bagguley, P. & Hussain, Y. (2007). *The role of higher education in providing opportunities for South Asian women*. Bristol: Joseph Rowntree Foundation. Citováno 4. dubna 2021. Dostupné z: <https://www.jrf.org.uk/report/role-higher-education-providing-opportunities-south-asian-women>.

Banerjee, A., Duflo, E., Ghatak, M. & Lafortune, J. (2013). Marry for What? Caste and Mate Selection in Modern India. *American Economic Journal: Microeconomics*, 5(2), 33–72.

Batliwala, S. (1994). The Meanings of Women's Empowerment: New Concepts for Action. In G. Sen et al. (eds) *Population Policies Reconsidered: Health Empowerment and Rights* (Cambridge, UK: Harvard University Press), 130–131.

Bauböck, R. Faist, Thomad (Eds.). (2010). *Diaspora and Transnationalism. Concepts, Theories and Methods*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Bayly, S. (1999). *The New Cambridge History of India. Caste, Society and Politics in India from the Eighteenth Century to the Modern Age*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bhopal, K. (1998). South Asian Women in East London: Motherhood And Social Support. *Women's Studies International Forum*, 21(5), 485–492.

Bhopal, K. (2007). South Asian Women in East London: The Impact of Education. *European Journal of Women's Studies*, 7(1), 35–52.

Bhopal, K. (2011). Education makes you have more say in the way your life goes': Indian women and arranged marriages in the United Kingdom. *British Journal of Sociology of Education*, 32(3), 431–447.

Bloch, F. & Vijayendra, R. (2002). Terror as a Bargaining Instrument: A Case Study of Dowry Violence in Rural India. *American Economic Review*, 92 (4), 1029–1043.

Bowman, J. & Dollahite, D. (2013). "Why Would Such a Person Dream About Heaven?" Family, Faith, and Happiness in Arranged Marriages in India. *Journal of Comparative Family Studies*, 44(2), 207–225.

Creswell, J. W. (2007). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches*. New Delhi: SAGE Publications, Inc.

Dasgupta, D. S. (1998). Gender Roles and Cultural Continuity in the Asian Indian Immigrant Community in the U.S. *Sex Roles*, 38(11/12), 953–974.

Dion K. K. & Dion K. L. (2001). Gender and Cultural Adaptation in Immigrant Families. *Journal of Social Issues*, 57(3), 511–521.

Donner, H. & SANTOS, G. (2016). Love, Marriage, and Intimate Citizenship in Contemporary China and India: An introduction. *Modern Asian Studies*, 50(4), 1123–1146. Citováno dne 4. dubna 2021. Dostupné z: <https://www.cambridge.org/core/journals/modern-asian-studies/article/love-marriage-and-intimate-citizenship-in-contemporary-china-and-india-an-introduction/F8BC7A502748C85DDF53AA827727FAB5>

Donner, H. (2012). Love and marriage, globally. *Anthropology of this century*, 4.

Donner, H. (2016). Doing it our Way: Love and marriage in Kolkata middle-class families. *Modern Asian Studies*, 50(4), 1147–1189. Citováno dne 4. dubna 2021. Dostupné z: <https://www.cambridge.org/core/journals/modern-asian->

studies/article/abs/doing-it-our-way-love-and-marriage-in-kolkata-middleclass-families/54C6FF388D61788A0B5208C1890A2FAA

Donner, H., ed. (2008). *Domestic Goddesses: Maternity, Globalization and Middle-Class Identity in Contemporary India*. New York: Routledge.

Dumont, L. (1999). *Homo Hierarchicus. The Caste System and Its Implications*. Kettering: Oxford University Press.

Dwyer, R. (2006). Kiss or tell? Declaring love in Hindi films. In F. Orsini. *Love in South Asia: A cultural history*. New York; Cambridge University Press.

Fay, E. (2002). *Romantic Medievalism*. London: Palgrave Macmillan.

Filipský, J., Strnad J. & Holman J. (2003). *Dějiny Indie*. Praha: NLN-Nakladatelství Lidové Noviny.

Flick, U. (2007). *Designing qualitative research*. SAGE Publications, Ltd.

Giddens, A. (2012). *Proměna intimacy: sexualita, láska a erotika v moderních společnostech*. Praha: Portál.

Gupta, M. D. (1997). „What Is Indian about You?": A Gendered, Transnational Approach to Ethnicity. *Gender and Society*, 11 (5), 572–596. Citováno 4. dubna 2021. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/089124397011005004#articleCitationDownloadContainer>

Habib, K., Shafiq, M., Afshan, G. & Qamar, F. (2019). Impact of Education and Employment on Women Empowerment. *European Online Journal of Natural and Social Sciences*, 8(3), Special Issue on Contemporary Challenges in Society.

Hashemi, S. M., Schuler, S. R. & Riley, A. P. (1996). Rural credit programs and women's empowerment in Bangladesh. *World Development*, 24(4), 635–653.

Hawley, J. S. (1994). *Sati, the Blessing and the Curse: The Burning of Wives in India*. Oxford: Oxford University Press.

Hess, L. (1999). Rejecting Sita: Indian Responses to the Ideal Man's Cruel Treatment of His Ideal Wife. *Journal of the American Academy of Religion*, 67(1), 1–32.

Hirsch, J. S. & Wardlow, H. Editors (2006). *Modern loves: The anthropology of romantic courtship & companionate marriage*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.

Citováno dne 4. dubna 2021. Dostupné z:

<https://www.press.umich.edu/pdf/9780472099597-fm.pdf>

Illouz, E. (1997). *Consuming the Romantic Utopia: Love and the Cultural Contradictions of Capitalism*. Berkeley: University of California Press.

Illouz, Eva. (2013). Why love hurts: a sociological explanation. *American Journal of Sociology*, 199(3), 881–884.

IOS Evaluation Office. (2017). *Evaluation of UNESCO's Programme Interventions on Girls' and Women's Education*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Citováno dne 4. dubna 2021. Dostupné z: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/IOS/images/PI_165_Evaluation_of_UNESCO_s_Programme_Interventions_on_01.pdf

Kaufmann, J-C. (2010). *Chápající rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), Studijní texty (Sociologické nakladatelství).

Khandpur, U. (2017). Arranged Marriage in Village & Middle Class India. *Lewis Honors College Capstone Collection*, 29. Citováno dne 4. dubna 2021. Dostupné z: https://uknowledge.uky.edu/honprog/29/?utm_source=uknowledge.uky.edu%2Fhonprog%2F29&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages

Klapisch-Zuber, CH. (1994). *A History of women in the West*. Cambridge: Mass: Belknap Press of Harvard University Press.

Kozák, J. A. (2012). *Manuův zákoník: Mánavadharmaśāstram : staroindická učebnice práv a povinností člověka: bilingva*. Praha: Bibliothecagnostica.

Kumar, R. R. & Behera, D. (2017). *Women Empowerment in Higher Education: Policies, Participations and Issues*. RJPSS, Vol. 42, No. 2, pp. 132–142.

Lessinger, J. (2013). "Love and Marriage in the Shadow of the Sewing Machine: case studies from Chennai, India" In *Marriage in Globalizing Contexts: exploring change and continuity in South Asia*, (eds) Ravinder Kaur, Rajni Palriwallah, Delhi: Orient Blackswan.

Lužný, D. & Václavík, D. (2010). *Individualizace náboženství a identita: poznámky k současné sociologii náboženství*. Praha: Malvern.

- Mani, L. (1987). Contentious Traditions: The Debate on Sati in Colonial India. *Cultural Critique*, 7, 119–156. Citováno 4. dubna 2021. Dostupné z: www.jstor.org/stable/1354153.
- Marková, D. (1998). *Hrdinky Kámasútry: historie indické ženy*. Praha: Dar Ibn Rushd.
- Miles, R. (1991). *Migration to Britain: the significance of a historical approach*. Geneva: International Migration.
- Miltner, V. (2011). *Mahábhárata, aneb, Velký boj*. Praha: Argo. Mýty, legendy a pohádky.
- Mioviský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
- Mukhopadhyay M. (2012). Matchmakers and Intermediation: Marriage in Contemporary Kolkata. *Economic and Political Weekly*, 47(43), 90–99. Citováno dne 4. dubna 2021. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/i40080928>
- Nagaraja, K. (2018). Empowerment of women through higher education. *International Journal of Current Research*, 10(2), 66113–66115.
- Nanda, S. (1998). Arranging Marriage in India. *Stumbling Toward Truth: Anthropologist at Work*, edited by P.R. Devita, 2000, pp. 196–204. Published by Waveland Press.
- Netting, N. S. (2006). Two Lives, One Partner: Indo-Canadian Youth between Love and Arranged Marriages. *Journal of Comparative Family Studies*, 37(1), 129–146.
- Pangri M. (2009). *Identity negotiation: The perspective of Asian Indian women*. Graduate Theses and Dissertations. Citováno dne 4. dubna 2021. Dostupné z: <https://scholarcommons.usf.edu/etd/2100/>
- Parvez Wakil, S., Siddique, C. M. & Wakil, F. A. (1981). Between Two Cultures: A Study in Socialization of Children of Immigrants. *Journal of Marriage and Family*, 43(4), 929–940.
- Parvez Wakil, S., Siddique, C. M. & Wakil, F. A. (1981). Between Two Cultures: A Study in Socialization of Children of Immigrants. *Journal of Marriage and Family*, 43(4), 929–940.
- Puri, J. (1999). *Woman, body, desire in post-colonial India: Narrative of gender and sexuality*. New York: Routledge.

Ramachandran, V. (2010). *Gender Issues in Higher Education—Advocacy Brief*. Bangkok: UNESCO Asia and Pacific Regional Bureau for Education.

Rathor, S. R. (2010). *Importance of Marriage for Asian Indian Women in the U.S.: An Exploratory Study*. Proquest, Umi Dissertation Publishing.

Rosaldo, M. Z. (1980). The use and abuse of anthropology: reflections on feminism and cross-cultural understanding. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 5(3), 389–417.

Roy, A. (2016). Being Sita: Being Cursed; how popular Narrative Constructs the Perceptions of „Being Ideal“. In L. Biswas (ed.), *Studies in Feminism*. Partridge Publishing India.

Rudd, J. (2001). Dowry-murder: An example of violence against women. *Women's Studies International Forum*, 24(5), 513–522.

Santhya, K. G. et al. (2010). Associations Between Early Marriage and Young Women's Marital and Reproductive Health Outcomes: Evidence from India. *International Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, SEPTEMBER 2010, Vol. 36, No. 3, pp. 132–139.

Sen, S. & Sengupta, N. (2012). Marriage, Work and Education among Domestic Workers in Kolkata. *Economic and Political Weekly*, 47(3), 67–77.

Siddiqui, H. (2003). It was written in her kishmet: Forced marriage. In *Homebreakers to jailbreakers: Southall Black Sisters*, ed. R. Gupta, 67–91. London: Zed Books.

Singh, S., Sinha, K. L. & Agrawal, V. P. (2018). Empowering Women through Higher Education. *ESSENCE Int. J. Env. Rehab. Conserv*, 9(1), 17–22.

Skupnik, J. (2010). *Antropologie příbuzenství: Příbuzenství, manželství a rodina v kultuře a antropologické perspektivě*. Praha: SLON.

Smith, CH. A., Stone, R. P. & Kahando, S. (2012). A model of women's educational factors related to delaying girls' marriage. *International Review of Education*, 58(4), 533–555.

Sonawat, R. (2001). Understanding Families in India: A Reflection of Societal Changes. *Psicologia: Teoria e Pesquisa*, 17(2), 177–186.

Sorell, E. (2005). Romantic Love and Marriage: An Analysis of the Concept and Functionality of Romantic Love as a Marital Stabilizing Agent. *Nebraska Anthropologist*, 20.

Sorrell, E. (2005). Romantic Love and Marriage: An Analysis of the Concept and Functionality of Romantic Love as a Marital Stabilizing Agent, *Nebraska Anthropologist*, 9. Citováno 4. dubna 2021. Dostupné z: <http://digitalcommons.unl.edu/nebanthro/9>

Spencer, I. R. G. (1997). *British Immigration Policy since 1939: The Making of Multi-Racial Britain*. London: Routledge.

Stone, L. & James, C. (1995). Dowry, bride-burning, and female power in India. *Women's Studies International Forum*, 18(2), 125–134.

Švaříček, R., Šedřová K. & kol. (2014). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.

Talbani, A. & Hasanali, P. (2000). Adolescent females between tradition and modernity: gender role socialization in South Asian immigrant culture. *Journal of Adolescents*, 23(5), 615–627.

Uberoi, P. (1993). *Family, kinship and marriage in India*. Delhi: Oxford University Press.

Unterreiner, A. (2015). Corridor Report on the United Kingdom The immigration, emigration and diaspora policies' effects on integration: Chinese and Indian Migrants in the UK. *Robert Schuman Centre for Advanced Studies, San Domenico di Fiesole (FI): European University Institute*.

Vertovec, S. (1999). Conceiving and Researching Transnationalism. *Ethnic and Racial Studies*, 22, 447–462.

Visram, R. (1986). *Ayahs, Lascars and Princes: Indians in Britain 1700–1947*. London: Routledge. Citováno 4. dubna 2021. Dostupné z: https://books.google.cz/books/about/Ayahs_Lascars_and_Princes.html?id=1ppGCgAAQBAJ&redir_esc=y

Wakeman, F. E. (1988). Transnational and komparative research. *Items*, 42, 85–87.

Werbner, P. (2005). Honour, shame and the politics of sexual embodiment among South Asian Muslims in Britain and beyond: An analysis of debates in the public sphere. *International Social Science Review*, 6(1), 25–47.

Wilson, A. (2006). *Dreams, questions, struggles: South Asian women in Britain*. London: Zed Books.

Yousefy, A., & Baratali, M. (2011). Women, employment and higher education schoolings. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 15(1), 3861–3869.

Zbavitel, D. & Válčíková. (2000) *Rámájana*. Praha: Argo.

Zbavitel, D. (1964). *Bozi, bráhmani, lidé: čtyři tisíciletí hinduismu*. Praha: ČSAV.

Zbavitel, D. (1993). *Hinduismus a jeho cesty k dokonalosti*. Praha: Dharma Gaia.

Internetové zdroje

Ethnicity facts and figures. (2019) *Indian ethnic group: facts and figures*. Citováno 31. března 2021. Dostupné z :<https://www.ethnicity-facts-figures.service.gov.uk/summaries/indian-ethnic-group>

Rozhovory

Rozhovor s Chandrou č. 1, nar. 2002. Olomouc, 8. 10. 2020. Záznam rozhovoru v archívu autorky.

Rozhovor s Chandrou č. 2, nar. 2002. Olomouc, 15. 10. 2020. Záznam rozhovoru v archívu autorky.

Rozhovor s Nirou č. 1, nar. 1999. Olomouc, 7. 10. 2020. Záznam rozhovoru v archívu autorky.

Rozhovor s Nirou č. 2, nar. 1999. Olomouc, 12. 10. 2020. Záznam rozhovoru v archívu autorky.

Rozhovor s Adhirou č. 1, nar. 1999. Olomouc, 23. 9. 2020. Záznam rozhovoru v archívu autorky.

Rozhovor s Adhirou č. 2, nar. 1999. Olomouc, 28. 9. 2020. Záznam rozhovoru v archívu autorky.

Rozhovor s Mahikou č. 1, nar. 2000. Olomouc, 27. 9. 2020. Záznam rozhovoru v archívu autorky.

Rozhovor s Mahikou č. 2, nar. 2000. Olomouc, 30. 9. 2020. Záznam rozhovoru v archívu autorky.

Rozhovor s Emily, nar. 1996. Olomouc, 10. 10. 2020. Záznam rozhovoru v archívu autorky.

Rozhovor s Clarou, nar. 1998. Olomouc, 13. 10. 2020. Záznam rozhovoru v archívu autorky.

Rozhovor s Dimple, nar. 2002. Olomouc, 11. 10. 2020. Záznam rozhovoru v archívu autorky.

Rozhovor s Latou č. 1, nar. 1998. Olomouc, 24. 9. 2020. Záznam rozhovoru v archívu autorky.

Rozhovor s Latou č. 2, nar. 1998. Olomouc, 28. 9. 2020. Záznam rozhovoru v archívu autorky.